

სახალხო საქმე

გამოცემა უცხოეთში მყოფ სოც.-ფედერ-ბის კომიტეტისა.

მაისი. 1935 წ.

№ 8.

რეჟული მე-8-ე.

შინაარსი : 26 მაისი. — რისთვის ვიბრძოდით, რისთვის გვებრძოდენ. — არჩილ ჯორჯაძის ხსოვნას. — რად არა ვსწერთ ჩვენი პარტიის ისტორიას. — † იოს. პილსუდსკი. — † გიგო რცხილაძე. — ძვირფას გიგო რცხილაძის ხსოვნას. — მიმოხილვის მაგიერ. — კიდევ ერთი პასუხი.

26 მაისი 1918 წელი.

დიდი ისტორიული დატაა ქართველი ერის ცხოვრებაში, ხოლო მისი მნიშვნელობა ჯერ კიდევ არაა სათანადოთ გაშუქებული და შესწავლილი.

26 მაისი ერთი დღის ამბავი არაა, არამედ წლების, საუკუნის, მეტის. დიდი ხნით მზადდებოდა, რაც ამ დღეს მოხდა. რამდენი გამწარება, სულიერი შფოთვა, აზრთა შეტაკება, შეტევა და უკან დახევა, რამდენი დაცემა და გმირობა, შიში და სასოება, რამდენი დაბრკოლების დაძლევა, თავის განწირვა იყო საჭირო, ვიდრე 26 მაისამდე მივიდოდით!

ძნელია ამ დღის გაგება, მისი სიყვარული, თუ ყოველივე ეს ნათლად არ წარმოვიდგინეთ.

26 მაისი მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისიდან იყო შემზადებული, ბრძოლა და მუშაობა მისთვის რუსების შემოსვლის პირველ დღიდანვე დაიწყო. ეს იყო დავალება საქართველოს მთელი გრძელი თავკადასავალის:

ქართველი ერი რასოდეს არავის დამორჩილება. თუ ის დროებით დადუმდებოდა, მხოლოდ დასასვენებლად და ძალევის მოსაკრეფად გადამწყვეტ ბრძოლისათვის, და ბოლოს და ბოლოს ყოველთვის გამარჯვებული გამოდიოდა...

ასე უნდა ვუყურებდეთ დღევანდელ მდგომარეობასაც. ქართველ ერის ისტორია გრძელდება, იგი ბრძოლაა თავისუფლებისათვის, ბრძოლა და გამარჯვება.

ესაა 26 მაისი, ესაა ანდერძი, ესაა მანდატი, მოცემული ჩვენი ისტორიის.

რისტვის ვიზიტით, რისტვის გვიზიტონ?

რამდენად მწარედ განიცდი ადამიანი საქართველოს აწინდელ მდგომარეობას—და ეს მდგომარეობა ხომ მეტად მძიმეა და საშინელი—, იმდენად ვერ იგუებ და არც გენის ქართველ ემიგრაციაში ამ ჟამად გამეფებული ერთმანეთის სიძულვილი და ცხარე ბრძოლა. თქმა არ უნდა, ემიგრაცია ცოცხალი სხეულია და იგი განუკვეთელია სამშობლოსაგან, სამშობლოს ბედით სულდგმულობს, მოძრაობს, მოქმედობს და უდავოა, რომ მის აზროვნებასა და მოღვაწეობაში ყველაფერი ერთი ხაზით არიქნება მიმართული—აზრთა სხვა და სხვაობა ბუნებრივია, გასაგებია. სადაც ძიება და მოძრაობაა, იქ განსხვავებაც და შეტაკებაც დასაშვებია. ეს სასაყვედურო არაა. მაგრამ გაუგებარია, როცა განსხვავება და უთანხმოება იმ დონეს ახწევს, რომ ყოველივე ერთობა თითქმის იწრდილება, ჰჭრება. დიდი საერთო საქმე, რომელიც ერთად უნდა რაზმავდეს ყველას ერთი მიზნისათვის, მივიწყებული რჩება და პირველი ალაგი კერძობითს განსხვავებებს, ცალკე შეცთომებს დაუკავებია, და ამის ბრძოლას უნდება მთელი დრო და ძალა. ჩვენს ემიგრაციაში დღეს კერძობითი გრძნობა სჭარბობს. პირიქით რომ ერთობის მეტი შეგნება სჭარბობდეს, ყოველი განკერძოება უფრო აილაგებოდა და საერთო მისწრაფების საგანიც უფრო მოგვიანლოვდებოდა. კერძობა კერძობით არ დაიძლევა, მისი შემასუსტებელი და ამომფხვრელი საუკეთესო საშუალებაა ერთობის და მთლიანობის იდეის გაღვივება, გაძლიერება, მაღლა აწევა. ვხედავდეთ უფრო ნათლად, რაც საერთოა ჩვენს შორის, და მკრთლად—რაც გვაშორებს ერთმეორეს; ვეძებოთ ერთმანეთში, რაც კარგია, ძვირფასია, საჭიროა ჩვენი საქმისთვის, და ნაკლებად შევიზაროთ ურთიერთი იმისთვის, რაშიაც ვერ შევთანხმებულვართ; დავაფასოთ უფრო ერთმეორის ღირსება, ვიდრე ვამხილოთ ერთმანეთს ნაკლი და შეცთომა...

სამწუხაროთ ეს ასე არაა. მაგრამ ამ ჟამად არ გვინდა ამაზე სიტყვა გავაგრძელოთ. მკითხველის ყურადღებას მივაქცევთ მხოლოდ ერთ მოვლენაზე, რომელიც უეჭველია იმავე კერძო-

ობიდან წარმოსდგება. ესაა ის სრულიად დამახინჯებული ცნობები, რომელსაც ემიგრანტული დაჯგუფებანი ავრცელებენ პრესაში თუ სიტყვიერ მოხსენებებში ჩვენი ახლობელ წარსულის შესახებ, ალბად იმ მიზნით, რომ თავისი ჯგუფური მართებული თუ არ-მართებული დამსახურება და ღირებულება პირველ რიგში დააყენონ, და მეორე მხრით კერძობისა და განსხვავების გამომწეურებით, განახლებით ეროვნული ერთობა და შეგნება დააბნელონ. არ ვამობთ, რომ ეს ყოველთვის შეგნებულად ხდება.

რასაკვირველია, ამ ახლო წარსულის არდაკიწყება ოღონდაც გვმართებს. იგი თავის დროზე ჯეროვნად იქნება შესწავლილი და დაფასებული. ყველას და ყველაფერს თავისი შესაფერი მსჯავრი დაედება—ამას ვერავინ დაემალება. საფიქრებელია მხოლოდ, რომ დღეს—აქ უცხოეთში, ემიგრანტულ პირობებში, აწინდელ სულიერ განწყობილების დროს—ვერავინ შესძლეს ახლობელ წარსულის ამბებს, განსაკუთრებით პარტიათა დავას, დინჯად და ობიექტურად მიუდგეს.

ჩვენ ყოველთვის ვერიდებოდით ამ მოსაზრებით საპარტიათა-შორისო საკითხების შეხებას. მაგრამ როგორც ზევით ვსთქვით, ისეთი გამოსვლებს აქვს ადგილი, ისეთი უმართებულო აზრები ვრცელდება კერძოთ ს.-ფედერალისტების პარტიის მოღვაწეობაზე—იმდენად, რამდენად მის მოღვაწეობას დამსახურება აქვს საქართველოს ეროვნულ აღორძინებაში, რომ არ შეგვიძლია პასუხი არ გავსცით ზოგიერთს და არ აღვადგინოთ ფაქტიური სინამდვილე, რომელიც საჭიროა ბევრი გაუგებრობის გასაფანტავად, განსაკუთრებით ამ ემიგრაციაში, სადაც ყველას არა აქვს საშუალება შეამოწმოს სათანადო წყაროებით გაგონილი თუ წაკითხული. თავის-თავად ცხადია, აქ ჩვენ ვილაპარაკებთ საერთოდ და არსებითად და უკუუვადებთ ყოველსავე პიროვნულს და დეტალურს.

საკითხის გასაშუქებლად საკმარისია შევჩერდეთ სამ მომენტზე: ა) ქართული ეროვნული მოძრაობა წინად და მდგომარე საუკუნის დასაწყისში; ბ) რაში იყო ბრძოლა ს.-ფედერალისტებსა და მათ მოწინააღმდეგეთა შორის; გ) რატომ ეწერა ჩვენს დროშაზე მხოლოდ ტერიტორიული ავტონომია და არა სრული დამოუკიდებლობა?

ემიგრაციაში ძალიან ფეხმოდგმულია აზრი, რომ ქართულმა ეროვნულმა მისწრაფებამ საუკეთესო გამოხატულობა ჰპოვა მესამოცე წლებში, და ცთილობს ბევრი, იქიდან უშუალოთ გააბას ძაფი დღევანდლამდე, აწინდელ ინტეგრალურ ნაციონალურ შეგნებამდე, თითქოს ამის შემდეგ და ამას გარდა რაც იყო, ყველაფერი უარყოფითია, ანტი-ეროვნული და მამასა-დამე უკუსაგდები და დასაგმობი. ამასთანავე მესამოცე წლია-

ნებში უდიდეს წარმომადგენლად მიჩნეულია ილია ჭავჭავაძე, რომელმაც საესეებით შეიგნო ქართველი ერის ტკივილები და მოგვცა კიდევ სრული წამალი მათი განკურნების, როცა მოხვეის პირით გვითხრა, რომ ჩვენ ჩვენსავე თავს უნდა ვეკუთვნოდეთო.

ჭეშმარიტად, ილია ჭავჭავაძე მაღალი ბუნების პიროვნებაა — ღრმა ნიჭის და შეცნობის — და მისი უაღრესი მამულიშვილობა, მთელს მის არსებაში შთანთქმული სიყვარული მშობელ ერისა და ქვეყნის უდავოა. ილიას შეეძლო თამამად და ღირსულად ეთქვა:

მას აქეთ, რაკი შენდამი ვცან მე სიყვარული,
ჰოი, მამულო, გამიკრთა მე ძილი და შვება!

შენს ძარღვის ცემას მე ყურს ვუგდებ სულგანაბული,
ღამე თენდება ეგრედ ჩემი და დღე ღამდება.

და ვისაც ამის თქმა არ ძალუძს, ის თავის მამულიშვილობას ნუ გვეტყვის. და რამდენი ამისთანა ადგილი შეგვიძლია დავასახელოთ მის ნაწერებიდან — მისი პოეზიის, მისი ყურნალისტიკის, მისი საჯარო სიტყვიერი გამოსვლების,, რომელშიაც ქართველი ერის ნამდვილი შფოთვა და კენესა გაისმის და რომლებიც მჭევრმეტყველურად ღალადებენ მათი წარმომთქმელის სულიერს სიდიადეს და უღრმეს მამულიშვილურს განცოტებს. *)

მაგრამ ილიამ მარტო არ იყო — იმავე გზას მიყვებოდენ სხვა ჩვენი მწერლებიც. აკაკის, სამშობლოს სადიდებელი და ერის სიყვარულით გაჟღენთილი ლექსები სახალხო სიმღერებად იყო გადაქცეული და მათი ჩონგურზე დამღერების დროს ქართველის გულს მოეშვებოდა და იმედი ჩაესახებოდა:

„მოვა დრო და თავს აიშვებს, იმ ჯაჭვს გაწყვეტს
გმირთა გმირი,

სიხარულად შეეცვლება ამდენი ხნის გასაჭირი“.

ან როდესაც მამია გურიელი შესძახებდა თანამემამულეებს:

„ასე ვუთხრათ, საქართველო, აღსდევ,

გახდი კვლავ თავხედი, არა არის უსაშველო!“

განა იმავე მისწრაფებას არ ამჟღავნებდა, იმავე საქმეს არ ემსახურებოდა, იმავე ეროვნულს გრძნობებს და ფიქრებს არ აღძრავდა, არ აღვივებდა?

და სხვებიც, დიდები თუ მცირენი, ოსტატები ქართული ლექსისა და არა მარტო პოეტები, ყველა მწერალი, მცირე გამო-

*) აღსანიშნავია, რომ ბევრი ვინც დღეს ილიას ეროვნულ აზრებს ეპოტინება, ივიწყებს, რომ ილიამ იმავე დროს მოგვცა თავის ლექსებსა თუ სხვა ნაწერებში პირდაპირ საქრისტომატიო, სანიმუშო დემოკრატიული იდეები.

ნაკლისის გარდა, მაშინდელი პრესა, თუმცა და სუსტი, უაღრესად ნაციონალური იდეის მატარებელი იყო.

ჩვენ აქაც ვერ შევრჩერდებით და გვერდს ვერ ავუხვევთ წინა ეპოქასაც, როცა გრ. ორბელიანმა დასწერა „სადღევრძელო“ (უნდა გამოვაკლოთ მერე ჩართული ადგილები) და ნ. ბარათაშვილმა—„ბედი ქართლისა“. უნდა ითქვას, რომ უკანასკნელმა მეტად გაბედულად დააყენა საქართველოს საკითხი და შეფე ირაკლის და ს. ლეონიძის დიალოგში უფრო გარკვეული პოლიტიკური გეგმა მოგვცა, ვიდრე ამას ვხედავთ შემდეგში...

მაგრამ ასეა თუ ისე, ყოველ შემთხვევაში უეჭვოა, რომ საერთოდ მესამოცე წლებში დიდი აზვირთება მოხდა ქართული ნაციონალური იდეის—უფრო ფართოდ, უფრო მძლავრად და ღრმად. როგორი იყო ეს იდეა? ეს იყო დიდი სიყვარული ერის, გულითადი განცდა მისი მწარე ბედის, შეცნობა იმის, რომ აუცილებელია თვითარსებობა, თვითმყოფობა. დაცვა ქართული ენის, კულტურის, მიწა-წყლის, ეროვნული თვითშემეცნების გაღვიძება, განათლება, ეკონომიური მოღონიერება—აი გეგმა. ამას არ სცილდებოდა მაშინდელი მისწრაფება. ძლიერია სიყვარული მამულის, ძლიერია განცდა მისი მდგომარეობის—ეს ნათელია. მაგრამ სადაა გამოსავალი? თქმა იმის, რომ „ჩვენ ჩვენი თავნი ჩვენადვე გვეყუნეს“,—ძალიან ბევრიცაა და ძალიან ცოტაც. ეს ყველაფერია და არც რა არის. ეს არაა საკითხის პოლიტიკურ სფეროში გადატანა, არაა მისი პრაქტიკული დაყენება.

მესამოცე წლიანებმა დიდი პატრიოტული გრძნობები გადმოშალეს და დიდი პროპაგანდა გასწიეს ეროვნულ თვითშეგნების, მაგრამ მათი მუშაობა იყო უპირველესად ლიტერატურული და არა პოლიტიკური. მათი აუდიტორიაც, სარბიელიც ძლიერ შემოზღუდული იყო—ეროვნული იდეის ქადაგება არ სცილდებოდა შედარებით ვიწრო შემოფარგლულ წრეს. და არა მარტო ილია ეკითხებოდა მწარედ თავის თავს: „აბა სადაა ქართველი და საქართველო?“

რასაკვირველია, ეს არ მიეწერება იმ დროის მოღვაწეთა პიროვნულ თვისებებს. ბევრი მათგანი მაღალი ნიჭის და გაგების პატრონი იყო. მაგრამ ნათქვამია: „რა ქნას კარგმა მონარდემა....“. ყველაფერი ერთბაშად არ კეთდება; როგორც სხვაგან, ჩვენშიაც ეროვნულ იდეას ერთნაირი ზრდა, მომწიფება დასჭირდა: სათანადო პოლიტიკური, ეკონომიური, კულტურული დაწინაურება.

ეს თანდათან მოხდა გასული საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში; და მიმდინარე საუკუნის დასაწყისში ჩვენ ვხედავთ ნაციონალურ იდეის ახალს გაშლას და მისდამი სრულიად ახალს

მიდგომას, რის მესვეურობა წილად ხვდა სოც.-ფედერალისტების პარტიას და ამ მხრივ ამ პარტიის მაღალი დამსახურება საქართველოს ეროვნულ აღორძინებაში არავისთვის სადავო არ უნდა იყოს.

გადავავლოთ მოკლედ თვალი საქართველოს მაშინდელს მდგომარეობას ეროვნული თვალსაზრისით. ჩვენი ქვეყანა არასოდეს ყოფილა ასე რუსულ საფრთხეს წინაშე, როგორც მაშინ. რუსიფიკაციის პოლიტიკამ უმწვერვალესამდე მიაღწია: საქართველოს ხსენება აუკრძალეს ქართულ გაზეთებსაც კი, ქართული ენა ძალის ენად მონათლეს და განდევნეს ყოველ დაწესებულებიდან, სკოლიდან, ეკლესიებიდანაც ქალაქებში; ქართველისთვის გზა შეიკრა სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ სამსახურში; ქართველების სამკვიდრო მიწა-წყალს ყოველ მხრით შემოესია უცხოელი და ჩვენი ტერიტორია აიგსო გარეშეებით. ჩვენი დედა-ქალაქი სრულებით ჰკარგავს ეროვნულს ელფერს, ქართული კულტურული დაწესებულებანი ძლივს ღაფავენ სულს, ქართული ერთად-ერთი ყოველ დღიური გაზეთის მკითხველი რამდენსამე ასეულს არ სცილდება, ქართული წარმოდგენები სისტემატიურად ხუთი-ექვსი თვის განმავლობაში იმართება მხოლოდ ტფილისში და ქუთაისში—კვირაში ერთხელ-ორჯერ ან ორკვირაში ერთჯერ, სანახევროთ ცარიელ დარბაზში. ქართველების შეკრებულობას თუ ხედავთ, მხოლოდ რომელიმე საზოგადო მოღვაწის დაკრძალვაზე. ქართული წიგნი წელიწადში ხუთიოდე თუ გამოდის და ისიც მცირე ტირაჟით. ეროვნული საქმის ჭირისუფალი არავინ სჩანს. თ.-აზნაურობამ დაჰკარგა ყოველი როლი. ძველი, მესამოცე წლების მოღვაწეები მოდუნდნენ, მეტად მოზომიერდნენ, ბევრი სრულ უიმედობაში გადავარდა; ვინც რასმეს აკეთებდა, რუსის ბიუროკრატიის შემოხაზულ „ლეგალურ ფარგალს“ არ შორდებოდა. მართალია, ამავე დროს ჩვენი ცხოვრების სარბიელზე გამოვიდნენ ახალი, მანამდის სრულიად უცნობი ძალები; საშუალო და მდაბალი ფენები ჩვენი ერისა, ხოლო ამ ფენებს საერთოდ სათავეში ჩაუდგა პარტია, რომელმაც დიდი პოლიტიკური მუშაობა გასწია, მაგრამ ეროვნულს საკითხს მიუდგა უარყოფით.

აი ასეთ პირობებში მოუხდა მუშაობის დაწყება სოც.-ფედერალისტების პარტიას: გარედან უდიდესი საფრთხე და ყოველგვარი დაბრკოლებანი, შიგნით—ძველი ნაციონალური მოღვაწეების დაუძღურება და შეუფერებლობა ცხოვრების ახალ ვითარებისა, ერთის მხრით; ახალი ძალები საუცხოვოთ დარაზმულნი და დიდი აქტივობის მქონენი, რომელნიც ებრძოდნენ ეროვნულ მისწრაფებათა ყოველს გამოძევავენას, მეორე მხრით. არასოდეს მუშაობა ქართულ ეროვნულ იდეისთვის არ

ყოფილა წინად ასეთ მძიმე გარემოებაში, არც მესამოცე წლებში, არც იქით აღრე. რა ლოზუნგით დავიწყეთ მოქმედება? ერთს „ახალგაზდა“ ისტორიკოსს თუ დავუჯერებთ, ა. ჯორჯაძე და მისი თანამაზრენი რაღაც ავტონომიას მოითხოვდნენ და ისიც იმ პირობით, თუ სოციალისტური შინაარსის იქნებოდა. ვინც ამნაირად ცთილობს ს.-ფედერალისტების მნიშვნელობის ამოწურვას, ის უთუოდ საგნის უვიცია ან ბუნებით ბოლშევიკი და მის გულში ჯერ კიდევ უხვადაა დარჩენილი ნალექი ძველი სიძულვილისა.*) მეორე ახალგაზდა კიდევ მედიდურად გაიძახის: „რას წარმოადგენენ ფედერალისტები თავის ფედერაციის—რუსეთის ფედერაციის—და მიწის სოციალიზაციის პროგრამით? და იმასაც ჰკადრულობს, თითქოს თვით ს.-ფ.-ბი უპირებდნენ თავის თავს ლიკვიდაციას. ეს ახალგაზრდა მეტად ახალგაზდაა ალბად, თორემ ეცოდინებოდა, რომ ს.-ფედ.-ბს ყველაზე ნაკლებად აქვთ სალიკვიდაციოთ საქმე, ვინაიდან ის, რისთვისაც ისინი მარტო იბრძოდნენ, დღეს მთელი ქართველობის სათაყვანებელი საგანი გახდა. მესამე—ეს უკვე არა ახალგაზრდა—ამტკიცებს, რომ ს.-ფედ. პარტია წვრილ ვაჭარ-მრეწველთა ინტერესებს ემსახურებოდა და ავტონომიას ვერ გასცილდა, მაშინ როდესაც დასელეპის ლიდერები სეპარაციამდეც კი მიდიოდნო (?)...

მაგრამ თავი დავანებოთ ამ დეტალებს. შევეხოთ საკითხს არსებითად. ს.-ფედერალისტების პარტიის მოღვაწეობა ეროვნულ საქმეში იყო საქართველოს სახელმწიფოებრივობის დროშის მალა აწევა და ეროვნების პირველ ადგილზე დამკვიდრება ქართველი ერის ცხოვრებაში. სამშობლოს სიყვარული, სიყვარული მისი ისტორიის, კულტურის, ტრადიციების, ენის და შემოქმედების, საკუთარი ეროვნული მეობის ღირსება, ეროვნული სახეობის გამოჩენა, დაცვა სამშობლოს ტერიტორიის, ეროვნების მაღალი შეგნება — აი რის გარშემო ტრიალებდა პარტიის მოქმედება სიტყვიერი თუ ბეჭდვითი, საქმით თუ პროპაგანდით.

შეიძლება ეს ახალი არ იყოს, ეს უკვე გვიანდერძა წინა თავობამ. მაგრამ ახალი იყო ამის გაბედულად, უკომპრომისოთ, ფართოდ დაყენება. ქართული ეროვნული საკითხი გამოვიდა

*) შარშან ტფილისში გამოვიდა განსვენებული გ. ლასხი-შვილის მეტად საინტერესო და ძვირფასი „მემუარები“, რომელსაც ბოლშევიკებმა უმსგავსო წინასიტყვაობა წაუშეშვეს და ზიზლით და ლანძღვით შეამკეს ავტორის ეროვნული იდეები. სამწუხაროა, რომ მსგავს მოვლენას ადგილი აქვს აქ. პარიზში.

ვიწრო წრიდან და მოეფინა ფართო წრეებს, მთელს ქართველ ხალხს, აამოძრავა ქალაქი და სოფელი, დიდი და ძვირე, ყველა ჩააბა ამ საქმის ბრძოლაში. წინად სამშობლოს უფლების საკითხი მარტო ძვირე ტირაჟის პრესის ფურცლებზე იყო მომწყვდეული, ახლა ამ პრესის ძკითხველი 10-15 ჯერ ძეტი იყო, და საკითხი, აგრე ვსტქვათ, გადაიჭრა ქუჩაში, გამოვიდა გარეთ—იგი გახდა საკამათო საგანი ჩვენი დაწესებულებების, საჯარო კრებების, მიტინგების, ყოველი თავმჯეყრილობის. მთელი საქართველო დაირაზმა ამ საკითხის გარშემო: ეროვნება თუ არა? მთელი ქართველი ერი ორ ბანაკად დაიყო—ეროვნების დამცველნი და მებრძოლნი ერთი მხრით, და მოწინაამდეგენი, მეორე მხრით. ეროვნული საკითხი შეიქნა კარდინალური მთელი ქართველობისთვის, მალლიდან დაწყებული დაბალ საფეხურამდე, და სრულიად სამართლიანად სწერდა ა. ჯორჯაძე: „ჩვენს საზოგადოებაში სხვა და სხვა ჯგუფების კლასიფიკაციის საფუძვლად ეროვნული პრობლემა გახდა. იმას არავინ დაეძებს, თუ რა მსოფლმხედველობის ხართ საზოგადოთ, რა თვალით უყურებთ შრომის ორგანიზაციის საქმეს, რა გიყვართ ხელოვნებაში და რას ეძებთ, რას ესწრაფვით სიცოცხლეში—ყოველივე ეს საინტერესო არაა. საინტერესოა მხოლოთ ერთი რამ—როგორ გეხმით ეროვნული პრობლემა... ამყურად ატარებთ ქართველი კაცის სახელს, თუ სირცხვილით იწვით იმ უბედურების გამო, რომ განგებას ქართველად გშობა და ქართულ ენაზე მოსაუბრე ადამიანად გაგაჩინა?... დღეს ნაციონალური პრობლემა ჩვენი ცხოვრების პრობლემად გახდა და მაზეა მიპყრობილი ქვეყნის ყურადღება“ (ტ. I, გვ. 24).

ვამბობთ, ეს იყო სრულიად ახალი საქართველოს ცხოვრებაში—ასე ფართოდ გაშლა ეროვნულ საკითხისა. ს. ფედ. პარტიამ მთელი ქართველი ერის წინაშე დასვა ეროვნების პრობლემა და დავა მასა და მოწინაამდეგეთა შორის იმის გარშემო კი არ ტრიალებდა—ავტონომია თუ არა, თუ ავტონომია, როგორი? და სხვა ასეთი. ბრძოლა არსებითად იყო ერის უზენაესობისა და პირველობის გამო. ჩვენ ვამტკიცებდით, რომ არავითარი განვითარება არც პოლიტიკური, არც კულტურული, ეკონომიური თუ სოციალური არ შეიძლება გარეშე ეროვნულ თავისუფლებისა, ეროვნულ თვითარსებობისა, სახელმწიფოებრივობისა, რომ ეროვნება უმაღლესი ფაქტორია ცივილიზაციისა; რომ ერი ერთი მთლიანი სხეულია, რომ არიან კლასები და კლასთა ბრძოლა, რომ სოციალური სამართლიანობის დამყარება აუკილებელია კაცობრიობისათვის და მუშათა მოთხოვნილებანი ჯეროვნანია, მაგრამ კლასთა და

კლასობრივ მოთხოვნილებათა მაღლა დგას ერის ინტერესი, მისი ინტეგრალობა, მისი თვითმყოფლობის დაცვა, როძელიც განსაკუთრებით საქართველოს პირობებში მოითხოვდა ყველა კლასის და წოდების საერთო გამოსვლებს და ბრძოლას ქართულ ეროვნულ საქმისათვის. მოწინააღმდეგენი გვეუბნებოდნენ: ჩვენ არ უარვყოფთ, რომ არის ეროვნება და ერი, მხოლოდ ამას მნიშვნელობას არ ვაძლევთ, ჩვენთვის მთავარია მუშათა კლასის ინტერესი, სოციალური ბრძოლა და ამას ვუშორჩილებთ სხვა ყველაფერს; სხვა და სხვა ერის მუშები უფრო ახლო არიან ერთმანეთთან, ვიდრე ერთი ერის მუშები და სხვა კლასები; საერთო ეროვნულ მოთხოვნილებათა წამოყენება და ბრძოლა ეროვნულ ინტერესებისათვის აბნელებს და ასუსტებს ბრძოლას სოციალურ ინტერესებისათვის, თიშავს ყველა ერის მუშათა ერთობას და სოლიდარობას და ამიტომ იგი გამორიცხულია ჩვენი გეგმიდან და მოღვაწეობიდან; თუ დღევანდელი რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლაში ეროვნულ მებრძოლთა გზა და ჩვენი გზა ერთმანეთს შეხვდება, ერთად ივლიან,—კარგი, ხოლო თუ მათ შორის ეს იგივობა არაა, ჩვენ განზე ვტოვებთ ეროვნულ იდეას და მივყვებით ჩვენს გზას—ბრძოლას მუშათა კლასის ინტერესებისთვის. ერთი სიტყვით, მაშინ როდესაც ჩვენთვის ეროვნება და სამშობლო წმინდათა წმინდა იყო, მოწინააღმდეგენი მას უყურადღებოდ სტოვებდნენ და ძალიან ხშირად აბუჩად იგდებდნენ და დასცინოდნენ: თითქოს ქართველობა, ერის შვილობა დამამცარებელი და შეურაცხყოფელი სახელი იყო..

ამის გარშემო იყო გამართული ბრძოლა და, როგორც ზევით არჩილმა აღნიშნა, დანაწილებული და დარაზმული მთელი საქართველო.

შემდეგ ახალი იყო ს.-ფედ-ის გამოსვლაში ის, რომ არ კმაყოფილდებოდნენ ერისა და სამშობლოს იდეის ზოგადი ხასიათის პროპაგანდით და ბრძოლით ამ იდეისთვის, როგორც ეს ხდებოდა წინად. მათ ჩამოაყალიბეს ქართველი ერის ეროვნული მისწრაფება გარკვეულ პოლიტიკურ ფორმაში და ამით მისცეს მას პრაქტიკული სახე. ეს იყო: ქართველი ერის ეროვნულ თვითარსებობის და თავისუფალ განვითარების უზრუნველსაყოფლად მოთხოვნა საქართველოს სახელმწიფოებრივობისა ტერიტორიულ პოლიტიკურ ავტონომიის სახით. თუ რატომ ავტონომიაზე გავჩერდით და არ წამოვავყენეთ სრული სეპარაცია, ამას ჩვენ მოთხოვნივართავთ. ავტონომია იყო საქართველოს სახელმწიფოებრივობის აღდგენა, ვინაიდან „დღევანდელი ჩვენი უბედურება წარმოსდგა საქართველოს სახელმწიფოებრივობის მოსპობით... საქართველოს სახელმწიფო-

ებრივობა იყო გამომსახველი, გამამტკიცებელი და დამცველი დარაჯი ქართველი ეროვნებისა. მე-19 საუკ. დასაწყისში მოსპეს ეს ორგანო, მასაზრდოვებელი და მფარველი ამ ეროვნებისა. ამას შემდეგ იყო არა თუ დაძაბუნება და შესუსტება ქართული ეროვნებისა, არამედ შემუშავება პირობებისა ეროვნების სრული მოსპობისა და ქართველი ხალხის დედა-მიწის ზურგიდან აღგვისა“ (არ. ჯ-ძე ტ. I, გვ. 132). ტერიტორიული ავტონომია იყო აღდგენა, თუმცა ღა არა სრული, ჩვენი სახელმწიფოებრივობის, რომელიც მხოლოდ მოგვცემდა გარანტიას თავისუფალ ეროვნულ განვითარებისათვის. ავტონომია გამოხატავდა გარკვეულს სახელმწიფოებრივობას და ამით ქართველი ერის მისწრაფება ჰპოულობდა რეალურს სახეს. მოცემული იყო ნათელი პრაქტიკული გეგმა მუშაობის და ბრძოლის, და თვით ლოზუნგი ავტონომიისა თავისთავად არკვევდა საქართველოს ეროვნულ-პოლიტიკურს მისწრაფებას, აძლევდა მას სიმტკიცეს და სიმკვიდრეს და იყო უძლიერესი იარაღი (იმ დროს) ეროვნულ იდეის დემონსტრაციისა და გავრცელებისათვის. ავტონომიის მოთხოვნამ დაანახა ყველას—მტერს და მოყვარეს, შინაურს და გარეშეს,—რომ ქართველ ერში მარტო გული კი არ სძვერდა ქართველურად, ქართველი ერი კი არ ოცნებობდა მხოლოდ თავის ეროვნულ იდეალზე, არამედ მას მტკიცედ გადაწყვეტილი ჰქონდა მისი პრაქტიკული განხორციელება და ამის გზას დაადგა უკვე.

დასასრულ, ახალი იყო მეთოდი მოშაობისა. ჩვენ კარგად გვესმოდა, რომ ეროვნულს თავისუფლებას არავინ გვაჩუქებდა, ნამეტურ იმ დროინდელ პირობებში; არც თუ თხოვნებით და პეტიციებით მივახწევდით მიზანს. საჭირო იყო დარაზმა პარტიულ - ორგანიზაციულად, დარაზმა მთელის ერის მებრძოლთა თავისუფლების მოსაპოვებლად. მტკიცე ეროვნული შეგნება, მოთხოვნა ეროვნულ ღირსების აღდგენისა ყოველ საშუალებით, ლეგალურად თუ არალეგალურად, ყოველ დაწესებულებაში, ყოველ შემთხვევის დროს. მაგრამ ამასთანავე ჩვენთვის ნათელი იყო, რომ ბოლოს და ბოლოს საჭირო გახდებოდა ბრძოლა შეიარაღებული, საერთო თუ ნაწილობრივი, ქართველი ერის სახელმწიფოებრივობის აღსადგენად. მაშასადამე ახალი იყო, ეს, აგრე ვსთქვათ, რევოლიუციური მიდგომა ქართულ ეროვნულ საკითხისადმი.

ახლა იმის შესახებ, თუ რატომ დავკმაყოფილდით ავტონომიით? დღეს იმ გაუგონარი ომებისა და რღვევების შემდეგ, რომლებიც გამოვიარეთ უკანასკნელ წლებში, ძალიან ადვილია პოსტ-ფაქტუმ ამ ამბების „წინასწარმეტყველობა“, ყოველგვარი გეგმის შედგენა წარსულისთვის და ჭკუის სწავლე-

ბა, ახალ-ახალი და ცხელ-ცხელი პროგრამების წარმოდგენა საქართველოს გასაბედნიერებლად, განსაკუთრებით ადვილია ეს აქ პარიზში, სადაც რა პროგრამას არ იპოვით—უკიდურეს შემარჯვენეთგან უკიდურეს მეძარცხენემდე, პროგრამას უკვე დაბეჭდილს (დაგჭირდებათ მხოლოდ საქართველოს სახელის ჩაწერა შიგ!); დღეს ყველაზე მეტს ურა-პატრიოტობას ისინი ჩემულობენ, რომლებსაც წინად პოლიციელის დანახვაზე შიშის ოფლი დაასხამდა, რომლებიც რუსის იმპერატორის ხსენებაზე პირსჯვარს იწერდენ, ხოლო როცა საქართველო ღირსების დაცვა იყო საჭირო, ლოგინის ქვეშ იმალებოდენ... დღეს ყველა დამოუკიდებლობას გაიძახის და ვერ წარმოუდგენია, სხვანაირად როგორ უნდა იყოს!

მაგრამ რა იყო ამ საუკუნის დასაწყისში? რუსეთი—უზარმაზარი იმპერია—შიშის ზარს გვრიდა მთელს დედანიწას და არა რუსის ერები მაგრად ჰყავდა შებორკილი და ჩაჭედილი ურიცხვი ჯარებით. მტრული განწყობილება იყო ამ ერებისადმი არა თუ რუსეთის მართველ წრეებში, არამედ თვით მეძარცხნეებშიც კი, რომელნიც გარდა ზოგადი დეკლარაციებისა არაფერს იმეტებდენ დაჩაგრულ ერებისათვის. ეს ერები არ იყვნენ შეკავშირებულნი საერთო გამოსვლებისთვის. საჭირო იყო დიდი ხანგრძლივი მუშაობა და ბრძოლა მცირეოდენი გაუმჯობესობისათვის და არავინ, თვით უკიდურესი რევოლუციონერებიც კი, არ მოელოდა იმ კატასტროფას, რომელიც მოყვა დიდს ომს. ასეთ პირობებში განა შეიძლებოდა სრული დამოუკიდებლობის წამოყენება? ჩვენ დავდექით ავტონომიის ნიადაგზე და ამნაირივე იყო სხვა ერების რევოლუციონერების მოქმედებაც თვით ისეთი მძლავრი რევოლუციონური და ეროვნებისთვის თავდადებული პარტია, პარტია დიდი და მრავალრიცხოვანის, მაღალი ეროვნული შეგნების და კულტურის მქონე ერისა, როგორიც იყო პოლონეთის სოციალისტური პარტია თუმცადა აღიარებდა მთელი პოლონეთის აღდგენას და სრულს განთავისუფლებას. მაგრამ დასძენდა ამასაც: სანამ მუშათა კლასის მდგომარეობა და საერთო პოლიტიკური პირობები არ გვაძლიერენ ნებას ახლანდელ დროში დამოუკიდებლობის მოპოვებისა მთელი პოლონეთისათვის. პ. ს. პ. იბრძვის რუსეთის თუ პოლონეთის სხვა ნაწილში ისეთი წისკბისთვის, რომელიც ყველაზე ახლოა დამოუკიდებლობასთან. გაიხსენოთ, რომ როცა 1904 წ. პარიზში გაიმართა რუსეთის რევოლუციონერების და ოპოზიციურ პარტიების კონგრესი (დაისწრო ჩაინი პარტია). პ. ს. პ.-ია დათანხმოა. ჭაჩიკური მოსაზრებით. რომ კონგრესის რეზოლუციისაში მოთხონილი მოთხოვნა მხოლოდ ავტონომია პოლონეთის და არა სრული

სეპარაცია. განა ჩვენ—ს.-ფედერალისტებს—არ გვინდოდა ქართველი ერის სრული განთავისუფლება, რომელიც გამოძინარეობდა ჩვენი ეროვნული კონცეპციიდან, მთელი ჩვენი მოღვაწეობიდან? მაგრამ საქმე ხომ ჩვენ სურვილებზე არ იყო მიმდგარი.

მაშინდელ პირობებში (რუსეთისა და კერძოდ საქართველოს, ქართველი ერის პირობებში) ჩვენ რომ სრული გამოყოფის ლოზუნგით გამოვსულიყავით და არა ავტონომიის, ეს არ იქნებოდა პრაქტიკული საქმიანობა, არ იქნებოდა სერიოზული და მხოლოდ დაუკარგავდა ღირებულებას ჩვენს მუშაობას. ჩვენთვის ავტონომია ფეტიში არ ყოფილა, მთავარი იყო ქართველ ერში ეროვნული მეობის აღდგენა, აუცილებლობა მისი სახელმწიფოებრივობის და მაშინ ამისკენ გზა იყო ავტონომია, რომელიც უკეთეს პირობებში უნდა დამთავრებულიყო ერის სრული სუვერენობით.

გარდა ამისა არ უნდა დავივიწყოთ, თუ როგორ გაძნელებული იყო მუშაობა შიგნით იმ ნილილისტურ - ეროვნულ პროპაგანდით, რომელსაც ეწეოდნენ ჩვენი მოწინააღმდეგენი, როდესაც ხშირად საქართველოს ხსენებაც გაძნელებული იყო და საჯარო დისკუსიების დროს შორიდან მიკიბულ-მოკიბული გზით უნდა დაგვეწყო ლაპარაკი, რომ საშუალება მოგვეცემოდა ჩვენი ეროვნული იდეის გამოცხადებისა.

ყოველ შემთხვევაში დიდი შეცდომაა ავტონომიით ფორმალურად ამოწურვა ს.-ფედ-ბის მოღვაწეობისა. ვიმეორებთ, ავტონომია იყო ერთერთი (იმ დროს მისაღები) გზა ქართველი ერის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მისწრაფებათა რეალიზაციისთვის. ამგვარადვე მცდარია, როცა ჩვენს სახელწოდებას ფედერალისტებისას მარტავენ ისე, თითქოს ეს ნიშნავდა რუსეთთან ფედერაციას. ჩვენთვის არასოდეს ყოფილა ასე. ჩვენთვის ფედერალისტობა ნიშნავდა საერთოდ დეცენტრალიზაციას და კავშირს თვითნომქმედ და თვითმართველ ორგანოებისას საზოგადოებრივ ცხოვრების ყოველ დარგში (ეკონომიკაშიც, (ქაღალა) და კერძოდ საერთაშორისო ურთიერთობაში ჰგულისხმობდა თავისუფალ ერების თავისუფალ კავშირს. ჩვენ, როგორც ფედერალიზმის პრინციპის დამცველებმა, წამოვაყენეთ მაშინ კავკასიის ფედერაციის იდეაც, რომელიც უდავოდ მიაჩნია დღეს ყველას..

ჩვენი მუშაობა ათეული წლის მანძილზე, ვიმეორებთ, მეტად მძიმე პირობებში, არ დარჩენილა უნაყოფოთ. მიუხედავად მედგარი იერიშებისა მოწინააღმდეგეთა მხრივ, ეროვნული იდეა შეიჭრა მათ რიგებშიც—გაჩნდა „ალიონისტების“ ჯგუფი; მერმე დაარსდა ეროვნულ - დემოკრატიული პარტიაც.

ბრძოლა საქართველოს სახელმწიფოებრივობისათვის კიდევ უფრო გაიშალა. ქართველი ერის ცხოვრების დღიურ წესრიგში დადგა რადიკალურად ეროვნული პრობლემის გადაწყვეტა ან ისე ან ასე, გვერდის აქცევა აღარ შეიძლებოდა.

ამრიგად დიდი მსოფლიო ომის დროს საქართველოს სახელმწიფოებრივობის მცნება ჰაერში ტრიალებს, მისი ლანდები გარკვევით ისახება; უცხოეთში მყოფ ქართველთა ერთ ჯგუფში იბადება სრული სეპარაციის აზრიც. ამიტომ როცა დღეს აქა-იქ შეხვდებით ისეთს განცხადებას, თითქოს ქართველი ერი სუბიექტიურად სრულიად მოუმზადებელი შეხვდა თავის დამოუკიდებლობას და თითქოს ეს გარეშე ძალებმა იძულებით მოახვიეს ქართველ ერსო,—ეს სწორი არაა, ეს ცილისწამებაა ქართველ ერზე და სახელს უტეხს მას დაუმსახურებლად, განსაკუთრებით გარეშეთა თვალში *).

რასაკვირველია, უდავოა, რომ დიდმა ომმა და მომყოლმა ამბებმა, საგარეო პირობებმა დიდი, შეიძლება ითქვას, უაღრესი როლი ითამაშა ჩვენი დამოუკიდებლობის აღდგენაში. მაგრამ ასეთივე იყო მათი მნიშვნელობა სხვა დამონებულ ერების განთავისუფლებისთვის. განა ჩეხოსლოვაკია, პოლონეთი, ფინლანდია, ბალტიის ერები ელირსებოდენ დამოუკიდებლობას, რომ არ მომხდარიყო კატასტროფები, რომელთაც მთელი მსოფლიო შეანძრის? ან თუ ელირსებოდენ, როდის? საერთაშორისო გართულება ყოველთვის უწყობდა ხელს ეროვნულ განმათავისუფლებელ ბრძოლას. ასე მოხდა წარსული დიდი ომის დროსაც.

მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ქართველი ერი თავის განთავისუფლებას პასიურად და გულგრილად მიეგება. ვისაც უნახავს 26 მაისი, ამას ვერ იტყვის. ცხადია, წინა ხანებში წარმოებულმა ნილილისტურმა მუშაობამ საქმეს ავნო, ჩვენი დამოუკიდებულობის აქტებში იყო უსწორ-მასწორობა, მაგრამ საერთოდ ქართველი ერი 26 მაისს შეხვდა როგორც თავის ისტორიის უდიდეს დღეს, როგორც მოვლენას ღრმად საწადელს და საყვარელს. ეს მას უნდოდა, მისკენ მიისწრაფოდა, და თუ ამას ნებით თუ უნებლიეთ ვინმე ჟაჩყოფს, მან არ იცის საქართველოს ისტორია, არ იცნობს ქართველი ერის სულს, ფსიქიკას. ერის სულიერობის შეფასება არ შეიძლება ერთი ან ათეული წლის მიხედვით. რუსეთის დამკვიდრების დღიდან ჩვენში ერთი გარკვეული ხაზი არ მოსჩანს: ხან გამწარებული ბრძოლაა მოძალადეების წინააღმდეგ, ხან კი თითქოს ყველაფე-

*) სამწუხაროა, რომ ასეთს ცილისწამებას ადგილი აქვს პასუხისმგებელ პირების ნაწერებშიც.

რი ჩამქრალი და მკვდარია. მაგრამ ეროვნული სულის ცეცხლი არასოდეს გამქრალა—ისტორიული სახელმწიფოებრივი ტრადიციები მუდამ ღვივოდა, თუნდაც ხშირად ძალიან მკრთალად, მხოლოდ ცალკე ჯგუფებში. ერთს საუკუნეს, რაც უნდა მკაცრი რეპრესიებით იყოს მოცული, არ შეუძლია ერის გულიდან მისი ვინაობის აღმოფხვრა, მით უმეტეს რომ ჩვენს ერს თავის გრძელ ისტორიაში ბევრი საუკუნე გაუტარებია ასეთ სიმწარეში. უკვდავია პოეტის თქმა: „არმომკვდარა, მხოლოდ სძინავსო“!

საჭირო იყო შესაფერი გარემოება, რომ მიმქრალი ცეცხლი კვლავ ავარდნილიყო და ამას ხელი შეუწყო იმ ეროვნულმა მუშაობამ, რომელიც სწარმოებდა მთელი მეცხრამეტე საუკუნის სიგრძეზე და განსაკუთრებით ამ საუკუნის დასაწყისიდან.

ბ. ფირცხალავა.

არჩილ ჯორჯაძის ხსოვნას

(მისი გარდაცვალების 20 წლის თავზე).

ოცი წელი შესრულდა მას შემდეგ, რაც არჩილ ჯორჯაძე მიწას მივაბარეთ.

ზედმეტია იმაზე ლაპარაკი, თუ ვინ იყო იგი.

ქართველი საზოგადოება კარგათ იცნობს მის პიროვნებას, მის პრაქტიკულ მოღვაწეობას და მის მსოფლმხედველობასაც. ვიტყვით მხოლოდ, რომ არჩილის მთელი მრწამსი სამი სიტყვით გამოიხატვის:

„ერი და მშრომელი ხალხი!“

მისთვის ეროვნული და სოციალური თავისუფლებანი თითქმის სინონიმები იყვნენ: მას ვერ წარმოედგინა ქართველი ხალხი სოციალურათ გათავისუფლებული და ეროვნულათ დამონებული; ვერც, პირიქით, ეროვნულათ თავისუფალი და სოციალურათ დაჩაგრული.

არჩილი ხშირათ ამბობდა: „როდესაც ჩვენ ეროვნებაზე ვლაპარაკობთ, ჩვენ უნდა გვქონდეს მხედველობაში იმისთანა ნივთიერი და სულიერი პირობები, ურომლისოდაც შეუძლებელია ხალხის წარმატება. ჩვენი ეროვნება (კარიელი სიტყვა იქნება, თუ ჩვენ არ ვეცადეთ ჩვენი ხალხის ნივთიერი მდგომარეობის გაუმჯობესებას. ჩვენი ეროვნული აღორძინება დამოკი-

დებულია ჩვენი მწარმოებელი ხალხის, უმრავლესობის კეთილდღეობაზედ; ამისთვის ჩვენს ეროვნულ იდეაში ხალხის ნივთიერ მდგომარეობის გაუმჯობესებას პირველი ადგილი უნდა ეჭიროს“-ო.*)

მისი საყვირი მათ უხმობს მხოლოდ „ვინც თავის ჭკუას, ზნეობრივ და ფიზიკურ ძალას საქართველოს მცხოვრებთა უმრავლესობის, ხალხის თავისუფლების საქმეს მოახმაროს“.**)

ერისა და სოციალურ კლასების დამოკიდებულება!—აი საკითხი, რომლის გადაწყვეტაც არჩილმა თავს იდვა და საუცხოვოთაც შეასრულა.

მაშინ როდესაც „კომუნისტური მანიფესტი“ ამაყათ და მქუხარეთ გაიძახოდა: „მუშას სამშობლო არ აქვს“-ო, არჩილი სწერდა: „მამულიშვილობა ხანგრძლივი ისტორიის შემუშავებული ფსიქიური ფაქტია; მისი შინაარსი სოლიდარობა განსაზღვრულ ერთეულთა შორის. როდესაც ეგ სოლიდარობა შეუძლებელი ხდება სოციალურ ინტერესთა ანტაგონიზმის გამო, ერი იყოფა ნაწილებათ და თუ უმრავლესობა სწყვეტს ზნეობრივ კავშირს უმცირესობასთან, მის გულში მაინც რჩება ის ფსიქიური ფაქტი, რომელიც, როგორც ერთ-ერთი შემადგენელი ელემენტი, ეროვნულ შემეცნების დახასიათებაში შედის“.*)

ფსიქიური ფაქტი, რომლზედაც არჩილი აქ ლაპარაკობს, ეროვნული, კოლექტიური ცნობიერებაა, რომელიც, მისი აზრით, ერის თვითეული კლასის შეგნებაში მაშინაც მოქმედებს, როცა ამ კლასთა შორის არსებული ანტაგონიზმი უაღრეს წერტილზეა ასული.

სხვა ადგილას არჩილი კიდევ უფრო გამოკვეთილათ გამოსთქვამს ამ თავის აზრს.

იგი ამბობს: „ვინც ჩვენს ცხოვრებას აკვირდება, ამ ცხოვრებაში ორგვარ მოვლენას ჰხედავს. ერთის მხრივ—წოდებრივ, კლასობრივ წინააღმდეგობას, მეორე მხრივ—ეროვნულ თანხმობის მიდრეკილებას. პირველ მოვლენას საფუძვლათ უდევს ქონებრივი უთანასწორობა; მეორე მოვლენას—შეგნება ნათესავობის და კავშირის განსაზღვრულ ადამიანთა შორის“.**)

საზოგადოებრივ ცხოვრების ასპარეზზე მომქმედ ძალთა ორგვარობა თვით საზოგადოების ბუნებაა: ყოველგან და ყოველ-

*) თხუზულებანი წიგნი IV, გვ. 48.

**) ტომი I, გვ. 160.

*) თხუზულებანი წიგნი I, გვ. 84.

**) წიგნი IV, გვ. 194.

თვის საზოგადოების ევოლიუციას ორი საწინააღმდეგო მიმართულების: განკერძოების და გაერთიანების ძალები მართავენ.

ეს ძალები მხოლოდ დღეს არ გაჩენილან!

თვით ჩვენი წარსულიც ამ დუალიზმის ნაწარმოებია: „ჩვენი ისტორიის ზედაპირული შესწავლაც გვიმტკიცებს—გვასწავლის არჩილი—რომ წარსულში, თუ არ მეტი, არა ნაკლები ქონებრივი უთანასწორობა იყო ჩვენში და რომ წოდებათა დაყოფას ღრმა ეკონომიური საფუძველი ჰქონდა... ამისდამიუხედავად ქართველი ერი ყოველთვის ებრძოდა ხოლმე ყველას, ვისაც მისი პოლიტიკური დამონება ჰსურდა. რით აიხსნება ამგვარი გარემოება?... იმით, რომ მიუხედავად ნივთიერ უთანასწორობისა, ჩვენი გლეხი რილაციითაც დაკავშირებული იყო სხვა წოდებასთან... ეს „რაც“ იყო—ენა, ზნე-ჩვეულება, სარწმუნოება, ისტორიული ტრადიციები და სხვა ის, რასაც მეცნიერები ცხოვრების ფსიქიურ ფაქტორს უწოდებენ“.*)

არჩილი უაღრესი რეალისტი იყო.

იგი ცხოვრების შესწავლას ობიექტურათ უდგებოდა: მის გაგებაში მას მიკერძოება არ შეჰქონდა.

მან დაინახა, რომ არსებობენ სოციალური კლასები თავიანთი მოთხოვნილებებით და თავიანთი მისწრაფებებით. მან სთქვა: „ეს რეალობაა; ჩვენ ამას ანგარიში უნდა გავუწიოთ“-ო.

მეორე მხრივ მან დაინახა, რომ არსებობენ ერები თავიანთი კულტურით და თავისებური სტუქტურით, მან აღიარა: „ესეც რეალობაა და ჩვენს პრაქტიკულ მოქმედების დროს ესეც უნდა გვყავდეს მხედველობაში“-ო.

არჩილი ცალმხრივობის და მიკერძოების დიდი მტერი იყო და სწორედ ამან ათქმევინა მას შემდეგი, ოდნავ მკაცრი სიტყვები: „ისინი... ვინც არ ხედავენ ძირითად განსხვავებას სხვა და სხვა კლასის ეკონომიურ ცხოვრების პირობებში,... თვალზე ახვეული დადიან და არ ატყობენ... არ ამჩნევენ იმას, რასაც ჩვენი ცხოვრება ეუბნება მათ. მხოლოდ ისინიც, ვინც ჩვენს ცხოვრებაში მარტო ჩვენს ეკონომიურ განხეთქილებას უთითებენ და ამ განხეთქილების მიხედვით უარყოფენ საერთო მოქმედების ნიადაგს, იმავე ცალმხრივობას იჩენენ, როგორც პირველნი... ისინი მხედველობიდან უშვებენ... ჩვენს საერთო, შეთანხმებული მოქმედების საჭიროებას“.**)

არჩილს საზოგადოებაში არსებულ უთანხმოების და ბრძოლის არ ეშინოდა; იგი კიდევაც ესალმებოდა მას და ერის განვითარე-

*) წიგნი IV, გვ. 53.

***) იქვე გვ. 95.

ბა-ალორძინებას ამ ბრძოლის პროცესს უკავშირებდა: „დეე, ვი-
ბრძოლოთ და ვიკამათოთ ყველაზე იმაზე—ამბობდა იგი—რა-
შიაც ვერ ვეთანხმებით (ერთმენეთს)—ბრძოლა სოციალისტების
მომასწავლებელია; მხოლოდ ამასთან... გაემაგრდეთ იმ „საერთო
ნიადაგზე“; რომელიც... ასე საჭიროა ჩვენთვის“.*)**)

უბედურობათ არჩილს სწორეთ ის მიაჩნდა, რომ ზოგჯერ
ბრძოლით გატაცებულნი ივიწყებენ „საერთო ნიადაგის“ არ-
საბობას და ცეცხლის აღში ახვევენ ისეთ რამეებსაც, რაც არ-
სებითად უდაო, საერთო განძია და რაც, თავისი ბუნებით,
გაერთიანების და შერიგების პლაცდარმია და არა საომარი ვე-
ლი.

ჩვენ ყველამ ვიცით, რომ არჩილის მოქმედების მთავარი
დევიზი ქართველი ერის მთლიანობა იყო; მისი კალამი სა-
ზოგადოებას მუდამ გაერთიანებისა და საერთო ინტერესები-
სკენ უხმობდა.

მაგრამ არჩილის გაერთიანება უბრალო ასიმილაცია არ
იყო: პოლიტიკურ პარტიებს გაერთიანებისკენ იგი იმისთვის
კი არ მოუწოდებდა, რომ მათ საკუთარ მეობაზე, საკუთარ
სოფლმხედველობაზე და საკუთარ სოციალურ იდეალებზე
ხელი აეღოთ და ერთი მეორეში გათქვეფილიყვნენ.

არჩილი ამბობდა: „ჩვენ ვიწვევთ მათ (მოპირდაპირე და-
სებს) საერთო შეთანხმებულ მოქმედებისთვის იმიტომ კი არა,
ვითომ გვინდოდეს შევარიგოთ შეურიგებელი, შევეართოთ
შეუერთებელი; არამედ იმიტომ, რომ მიუხედავად ამ ბუნებ-
რივ დიფერენციაციისა, რომელიც ხდება ჩვენის ხალხის წეს-
წყობილებაში... ჩვენს... წინაშე წარმომდგარია ერთი ინტე-
გრალური საკითხი ჩვენის ერის ეკონომიურ და სულიერ
წარმატებისა; ის საკითხია, რომლის შემუშავებაში მონაწი-
ლეობა უნდა მიიღოს ჩვენი ქვეყნის ყველა შეგნებულმა
წევრმა“.*)

ამრიგათ აქ არჩილის მიზანი ერთგვარ ნეიტრალურ ზონის
შექმნა იყო; მას უნდოდა სხვა და სხვა პარტიებისთვის ჩაე-
ნერგა ის აზრი, რომ ყოველგან და ყოველთვის ბრძოლა არაა
საჭირო, რომ არის ადგილები, არის მომენტები, როცა ჩვე-
ნი მოვალეობა და თვით ჩვენი კერძო ინტერესები მთლიანო-
ბას, თანხმობით მუშაობას მოითხოვენ.

არჩილის ხმა ჩვენ შორის დღესაც გაისმის; იგი გრძნობით
გვეუბნება:

— დეე, თვითეულმა ჩვენგანმა მკაფიოთ ჩამოასხას თავისი
აზრები და ზედმიწევნით განსაზღვროს თავისი მისწრაფებები;

***) იქვე გვ. 95.

*) თხუთმეულობანი წიგნი IV, გვ. 4.

— დეე, თვითეულმა ქართველმა გარკვეული, ნათელი პოზიცია დაიჭიროს და თავგამოდებით დაიცვას იგი;

ეს გარემოება, თავისთავათ, გათიშვის და განკერძოების მიზეზი არ არის, პირიქით, იგი გარკვეული თვალსაზრისით, აუცილებელი საჭიროებაცაა, რადგანაც, საზოგადოებრივ ჯგუფთა შორის საერთო მოქმედება იმ შემთხვევაშია მხოლოდ შესაძლებელი, როდესაც, ერთის მხრივ, ამ ჯგუფთა ფიზიანომია არის ნათლათ გარკვეული და მეორე მხრივ, როდესაც პოლიტიკური სიმწიფე თვითეული ჯგუფისა იმდენათ არის განვითარებული, რომ პოლიტიკურ-ეროვნულ ხასიათის განსაცდელის წინაშე, საერთო მოქმედების პრინციპი მისთვის აუცილებელი და ბუნებრივ მოვლენათ ხდება.“**)

უკვე 20 წელი გავიდა არჩილის სიკვდილის შემდეგ.

ეს ხანა მეტათ გრძელია!

ხოლო არჩილის სიკვდილის შემდეგ მოხდარ ისტორიულ ამბებსაც თუ მოვივონებთ, ეს 20 წელი საუკუნეს შეეტოლება.

მიუხედავათ ამისა არჩილის სიტყვები დღესაც ბევრს რამეს ეუბნება ჩვენს დაკოდილ გულს და ჩვენს აფორიაქებულ გონებას.

არჩილის არგუმენტები დღესაც მკვეთარი და მჭრელი არიან; არჩილის არსენალი დღესაც მდიდარი და თანამედროვეა.

მაგრამ არჩილი საინტერესოა არა მარტო მისი იდეების სიღრმით და სიდიადით.

მის ნაწერებში იდეათა გარდა რაღაც, უზომო თბილი, გულისგამშლელი და იმედოვანი გრძნობითი სხივოსნობაა: არჩილი მაშინაც გატყვევებთ, როცა მას არ ეთანხმებით, როცა მასში მოწინააღმდეგებს ჰხედავთ;

არჩილი მაშინაც ტკბილი და მომხიბლავია, როცა იგი ჯავრობს;

არჩილი უსაზღვროთ გულწრფელი და გულლიაა;

მისი სიტყვები ხალასი და დახვეწილია: მათ ბოროტება, ორაზროვნება არ ახლავთ;

არჩილი მეტათ მკვირცხლი... გატაცებული... თითქმის იმპულსიურია და ამიტომ ნუ გაგიკვირდებათ, თუ ხშირათ მისი ნაწერების კითხვის დროს უკებ თვით არჩილი აღიმართოს ხოლმე თქვენს წინ... არჩილი აბჯარ ასხმული, კუნთებ დაჭიმული, თვალებ ანთებული... და შეგებრძოლოთ კიდევ... შეგებრძოლოთ დაუნდობლათ, მთელი საკუთარი არსებით და მთელი თავისი გონების სიმახვილით... შეიძლება თქვენც აღელდეთ... ბრძოლის ჟინით აინთოთ და საომარი პოზა დაიჭიროთ... მაგრამ

**) იქვე გვ. II.

არგუმენტების გაცვლა-გამოცვლისას თქვენ ოსტატის ნაცად ხელს იგრძნობთ და ნიშნათ მაღალი ფორმის პაექრობის მიერ აღძრულ სიამოვნებისა, თქვენ არჩილს მოკრძალებით და პატივით ქუდს მოუხდით...

ვსტქვათ სიმართლე: მეტათ დიდი იყო არჩილის მნიშვნელობა ჩვენს ახლო წარსულში.

მისი მნიშვნელობა ჩვენთვის არანაკლებია დღესაც:

ის ეროვნული პათოსი, ის განუზომელი ადამიანური კეთილშობილება და ის უსაზღვრო საზოგადოებრივი თავდადება და უანგარობა, რომლებსაც ყოველი მისი სტრიქონი მზის ცხოველ სხივებივით აფრქვევს, თვითეული მკითხველი გულში ნაზათ აქედრებს მშობლიურ; ტკბილ ჰანგების გამომცემ, სიმებს და აღძრავს იმ გრძნობათა ლიანგებს, რომლებიც ყველა ჩვენ, გაუტანელ ქართველთ, ჩვენდა უნებურათ და ჩვენი სურვილების გარეშე, გვაერთებს და გვანათესავებს.

და ამიტომ ყველა, ვის გულშიაც ქართველი ერის სიყვარულის და მისი კეთილდღეობისთვის ზრუნვის დაუშრეტელი ცეცხლი გიზგიზებს და ვისი გონებაც მუდამ ქართველი მშრომელი ხალხის ბედს დასტრიალებს, დროგამოშვებით არჩილთან უნდა მივიდეს და მისი სულის სიდიადეს ეზიაროს.

ა. შათირიშვილი

რად არა ვსწვართ ჩვენი პარტიის ისტორიას

ჩვენი მოძრაობის ისტორია ჯერ არ დაწერილა.

იმიტომ კი არა, რომ ახალ საქართველოს რაობის გამოქედაში ჩვენი კვალი ღრმა არ ყოფილიყო: თუ ოთხმოცდაათი წლებიდან ქართველი სხეული პოტენციალურ ძალებს შლიდა და მისი სული ეროვნულ ათვისებით და ისტორიულ ტრადიციათა გამყვანებით ეკლიან გზებს მიიკაფავდა, ეს უმთავრესად მაინც ამ მოძრაობის საქმე იყო.

ისტორია ჯერ რომ არ დაწერილა, ამის მიზეზი სხვა რამაა. ჩვენი ბრძოლა ჯერ არ დამთავრებულა, მიზანი ჯერ სანახევროდაც მიღწეული არაა და წინანდელზე უფრო მძაფრ და უღმობელ შებმას მოითხოვს მტერთან.

შეიცვალა მხოლოდ სახე ბრძოლისა, არსება კი იგივე დარჩა. ამას სულ ზერელე ანალიზიც დაგვანახავდა: „საქართველო! მისი ისტორიული უფლების და ღირსების აღდგენა და

მისტვის საპატიო ადგილის მოპოება სხვა ერთა შორის“. ეს იყო მაშინ თამამი და ვაჟკაცური თქმა; იმ შავბნელ წლებში, როცა ძველ თაობას რუსეთმა ბრძოლის ხერხემალი გადაუმტვრია და „ბოდების“ თხოვნებით კანცელარები აავსებინა, ხოლო ახალი თაობა იმავე რუსეთს ეროვნულ ნილილიზმით მოგვიწამლა და სოციალურ რადიკალიზმში დააცხრობინა ისტორიული ქართული აქტიობა...

უკუღმართად ვიდოდა ბედი ქართლისა იმ ჟამად, მტერი მოხერხებული მოვლით იღებდა ძველ და ახალ მალლობებს და საქმე იქამდე მივიდა, რომ სამარცხვინო დატა, 1901 წელი, საქართველოს სუვერენობის მოსპობიდან ერთი საუკუნის შესრულება, ქართველ თავად-აზნაურობას ზემით ადღესასწაულეს, მეორე მხრით კი ქართველი ახალი თაობა ენტუზიაზმით აღტაცებული ქუჩაში წითელი დროშებით გამოდიოდა და ხალხს 8 საათის სამუშაო დღის მოთხოვნისათვის რუსის ჯარს უპირისპირებდა...

ასეთი გზით მიდიოდა გასული საუკუნის ორივე თაობა და საქართველო ორსავე განზე რჩებოდა.

გაისმა გულის ტკივილი და რბილი გოდება ჩვენი მგოსნებისა და „ჭირისუფლებისა“ ილიასი, აკაკის და სხვათა... მაგრამ „კაცი არ იყო, რომ ფიქრი თვისი გაეზიარებინათ“ და „ტყუილად უყიოდა და ეძებდა გამირებს მათი დაფი და ნალარა“... საქართველოს სადარაჯო დაიცალა და არათუ ერის სუვერენობის აღდგენაზე შეიძლებოდა ოცნება, არამედ გამირული შებმა იყო საჭირო, რომ ინტელიგენცია ერთბაშად არ გარუსებულყო და ჩვენი მამა-პაპათა ძვლებით მოკირწყლული მიწა-წყალი უცხო, მოსულ ელემენტებისაგან სულ არ დარღვეულოყი. ირყვნებოდა სული, ინგრეოდა პალატი: ჰჭრებოდა ენა, გვეცლებოდა ტერიტორია. და ჩვენ მაინც ინერციით იმავე საშინელ „ძილით“ ვიყავით მოცული. საჭირო იყო მძლავრი შეძახება, იმედის და რწმენის გაცოცხლება, საკუთარის შეყვარება და დაშთენილ ძალთა დარაზმვა. და დაცარიელებულ ქართულ სადარაჯოზე მხნეთ და თავდადებით ავიდა ეს პატარა ჯგუფი ლასხიშვილის და ჯორჯაძის მეთაურობით. განწირულათ მიაჩნდათ მათი ნაბიჯი—„ვისი იმედით, ბატონო, ეს ხომ ავანტიურაა? ვის გინდათ დაუპირდაპიროთ ეს ერთი მუჭა ხალხი? მარტო თავად-აზნაურობის და ქართველ ინტელიგენციის ლოიალობით შეიძლება ქართულ კერის ნაშთების გადარჩენა: დაგვაკალეთ და ჩვენ მივიღებთ ნაფიც-მსაჯულთ, ერობას, უნივერსიტეტს... გაიგრილეთ გახურებული თავები!...“. მაგრამ მელიქიშვილები იღებდნენ რესკრიპტებს მხოლოდ „კადეტთა კორპუსის“ დაარსების შესახებ, რათა უფრო მასიურათ წასულიყო თავად-აზნაურთა რუსიფიკაცია. „ვისი

იმედით?.. გაიძახოდა მეორე მხარეც: მარტო რუსეთის მუშათა კლასთან ერთობა მოგვიტანს ხსნას, ყოველგვარ ჩავვრის მოსპობა აქედან მოვაო...“.

მაგრამ ქართულ საგუშაგოზე ასულნი ეხლა ანთებულის გულებით ეროვნულ ქადაგებად გადაქცეულიყვენ და გოლიათის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის ემზადებოდენ. „ქართველი ხალხის იმედით“, გაიძახოდენ ისინი,—მარტო ამ ერთადერთ დასაყრდენ ძალის იმედით!.. ჩვენ მოუწოდებთ ყველას, ყოველ წოდების, კლასის და წრის ქართველს, ვისაც ერის მომავალი სჯერა, დადგეს ამ სადარაჯოსთან“.

„მაშ თქვენ უარყოფთ კლასთა ბრძოლას, მაშ თქვენ ფეოდალებთან და ბურჟუაზიასთან ერთად გამოდიხართ?“ ჩვენ გვწამს პრიმატობა ეროვნულ ბრძოლისა, იყო პასუხი. ჩვენი მიზანია თავისუფალი ინდივიდუალობა და ყველაზე უფრო უწინ თავისუფალი ერი, როგორც უმაღლესი განხორციელება ამ ინდივიდუალობისა. ჩვენ გვინდა ადამიანის განთავისუფლება სოციალურ უთანასწორობისაგან, გვინდა ყველას შევეუქმნათ თავისუფალი ეკონომიური განვითარების პირობები, ჩვენ ვიბრძვით ყოველი ადამიანის ღირსებისათვის, მისი სოციალური ემანსიპაციისათვის. მაგრამ ჩვენ ყველაზე მალლა მაინც პიროვნებას ვაყენებთ... პიროვნებას ჰარმონიულს, თავისუფალს... ამიტომ ჩვენ ვიბრძვით უწინარეს ჩვენი ყველაზე უპირველეს, უდიდეს პიროვნების—ჩვენი ერის აღდგენისათვის... ეს კი შესაძლებელია მარტო თავისუფალ, ქართულ სახელმწიფოს ფარგლებში. ქართულ ინდივიდუალურ პიროვნებას, მის სულს უნდა შევეუქმნათ მტკიცე ზღუდე, უშიშარი კერა, უნდა აღვადგინოთ ქართული სახელმწიფო! ეს ეთნაირად სჭირიათ ქართველ მუშას, გლეხს, ვაჭარს, მღვდელს და მემამულეს...

ჩვენ მოუწოდებთ ყველას ერთობისაკენ, ქართული ტრადიციული სახელმწიფოს აღსადგენად.

ეს იყო მაშინ იმდენად გაბედული და იმდენად ახალი თქმა, რომ ჩვენს წყვილადში საშინელ გრგვინვად გაისმა და ძველი და ახალი თაობა მტრის წინააღმდეგ დარაზმული, ეხლა მთელის სიმძაფრით ამ ახალ მოძრაობას დაეჯახა და მისი განადგურება მოინდომა.

ხანგრძლივი და მძაფრი იყო ეს ბრძოლა; მაგრამ ჩვენს მოძრაობას მოპირდაპირესაგან ის ანსხვავებდა, რომ **ნამდვილი მტერი** არც ერთის წუთით არ დავიწყებია... და საშინელ გააფრთხებისა და „მიწევის“ დროსაც, ეროვნულ სადარაჯოზე მდგომნად, მაინც მამულიშვილურს წმინდა მოვალეობას არ ივიწყებდენ და მაინც ქართველთა დაქსაქსულ ძალების გაერთიანებაზე ფიქრობდენ მტრის წინააღმდეგ. ამ დაჯახების საშინელ გამწვავების ხანაში ჩვენი ხელი მაინც გაწვდილი იყო

მათკენ, და არჩილ ჯორჯაძე ისევ დაუცხრომელის დაჟინებით სწერდა: „შეთანხმება მაინც შესაძლებელია“-ო.

ძველი თაობა მოიღალა, იქნებ დაეჭვიანდა კიდევ თავის ლოიალობის ნაყოფიერებაში, მაგრამ ახალი კი—უფრო გამაგრდა; გაღრმავდა და თითქმის მთელი ერის ბელადობა ხელთ იგდო.

ქართველი ხალხი ამ ბრძოლაში ორგანიზაციულად დარაზმა, გააწყო და ბრძოლაში გამოიყვანა, ეხლა სისხლი არა მარტო ტფილისის ქუჩებში იღვრებოდა, არამედ საქართველოს მივარდნილ კუთხეებშიც... ხოლო საქართველოს იდეა იყო ძველებურად მწვალებლობად გამოცხადებული და ყოელაზე უფრო პოპულიარული ლოზუნგი იყო: „ძირს საქართველოს ავტონომია“-ო. და განა ეს ჭაბუკობის ჟამის „საყმაწვილო“ სენი იყო? არა! ჩვენ საქართველოსათვის ვიყავით დევნილი და ჯვარზე გაკრული მოწინააღმდეგეთა მომწიფების ჟამსაც, როცა მათ ძალა-უფლება ხელთ ჩაუვარდათ...

მაგრამ ტრადიცია ჩვენში არ კვდებოდა და ჩვენ სებასტიანესავით გულზე ისარ დასობილი საქართველოს სიყვარულით მაინც ვსუნთქავდით და ამ შინაურ გამდგართ მაინც ხელს ვუწვიდით და ვიძახდით: „შეთანხმება მაინც შესაძლებელია, იგი უნდა მოხდეს!“ რადგან ჩვენ ვხედავდით დიდ მტერს და ვიცოდით ჩვენი ერის გამოფხიზლებას და აღდგომას ის არასდროს არ შეურიგდებოდა.

და ჩვენი ალლო არც ეხლა გვამტყუნებდა საუბედუროთ... მტერი მოვიდა ეხლა სულ სხვა სახით და წინ ახალი, წითელი ციციანოვები გამოაყოლა თავის ჯარებს დარიალის კარებისაკენ...

და ეხლა გამდგარმა თაობამ, მისმა „აცდენილმა“ ძალებმა გაიმეორეს ჩვენი ძველი მცნება: „შეთანხმება აუცილებელია!...“. სამწუხაროთ ეს იყო გვიან და გადგომილ - გალახულის შეყვარება ასე ერთბაშად ველარ მოახერხეს მისმა რაზმებმა...

შემდეგ იყო თავგანწირული შებმა უსწორო მტერთან, სი-რცხვილის მოხდა ქართველ ერისათვის 1924 წლის გმირულ აჯანყებით და აი, დღემდე ბრძოლის ტალღები ხან ზევით აღიან, ხან უფსკრულში ენარცხებიან...

დღეს ეროვნულ სადარაჯოზე მარტონი აღარა ვართ; ეხლა ბევრისაგან გვესმის გამამხნევებელი ხმა, ხელის გამოწვდა და ლოზუნგი: „საქართველოს აღდგენა უპირველესად, მისი დახსნა მტრის ტყვეობიდან, რადაც არ უნდა დაგვიჯდეს“. დღეს ეს ჩვეული სიტყვა ყველასათვის გასაგები გამხდარა... ეროვნულის პრიმიტობა სოციალურზე, კლასიურზე, პროფესიონალურზე... ყველაფერი ეს ეხლა განმარტებას აღარ მოითხოვს

მცირედის გამონაკლისის გარდა... და ამ „გამონაკლისს“ ჩვენ არც მომავლისათვის ვთვლით ბრძოლის აქტივში, რადგან ეხლა საამისო დრო არაა; ეხლა „მორჯულებისთვის“ აღარა გვცალიან; მტერი, ხმალ ამოწედილი, თავს გვადგას და მისი ღოზუნგია: „ხელი ყელში, მუხლი გულში!“.

წინანდელთან შედარებით განსხვავება დიდია, დღეს ეროვნული მოძრაობა მართლაც სახალხო, საერო მოძრაობად ქცეულა და საქართველოს უფლებისათვის განსაწირავად რაზმების სდგანან ჩვენს ქვეყანაში, სდგანან და გამოძახილს უცდიან... ეხლა ჩვენ აღარ გვინდა ქართულ კერათა გამოცოცხლება: დრამატიული, საისტორიო-საეთნოგრაფიო, წერა-კითხვის და სხვა საზოგადოებანი, ეხლა ჩვენ გვაქვს ყველაზე დიდი საზოგადოება, რომელიც ყველა ამ კერათა ჩანასახებს ჰფარავს, ჩვენ ვეკუთვნით „საქართველოსათვის შეფიცულთა საზოგადოებას“.

ამ „პარტიას“ წიგნაკი არ ეჭირვება, მისი წევრია ყველა ქართველი, გარდა ორიოდე მოლაღატისა და შემინებულ რენეგატისა; მისი საწევრო გადასახადია ჩვენი სისხლი, მან რომ ძარღვებში ჩაგვისხა და მას რომ უნდა დავაპკუროთ ხელახლა, გადავუხადოთ.

მისი ისტორიაა: ჩვენი დაკეცილი დროშა, გარდატეხილი ხმალი... მაგრამ ხმალი კვლავ იჭედება, დროშა კვლავ გაიშლება! ჩვენ ამით ვცოცხლობთ, ამით ვითქვამთ სულს და ეხლაც ისე გვწყურია ჩვენი ადგილი პირველი იყოს საქართველოს საგუშაგოზე, ავაგოთ ჩვენი გული მტრის ხიშტზე, ვიცლებოდეთ სისხლისაგან და მაინც ვიძახდეთ: „დიდება საქართველოს!“.

ბრძოლა გრძელდება, ჩვენ მას ვეკუთვნით და ძველებურად პარტიულ ღირსებაზე და ეგოიზმზე არა ვფიქრობთ, რადგან ვართ „ძველთანავე საქართველოზე შეყვარებულნი“... ჩვენ მისთვის განვიწირებით, მას გავახარებთ და მომავალი თაობა იტყვის—რა შექმნა და რას მიაღწია ჩვენმა მოძრაობამ.

აი, ამისათვის არა ვსწერთ ჯერ ჩვენს ისტორიას. მეორე მიზეზიც ის არის, რომ ჩვენ ეხლა ბრძოლის ხანაში იუბილეების დატები აღარ გვიზიდავენ, ქორონიკონი დადგა, დრო ჩვენთვის გაიყინა... თხუთმეტი, ოცი, ოცდახუთი, ოცდაათი წლები გადიან, მაგრამ ჩვენ მაინც არ ვიხდით იუბილეებს; ჩვენ საზეიმოთ განწყობილნი არა ვართ, ჩვენ გასულ ათეულ წელთა ისტორიას ვერ დავსწერთ დღეს...

ვერა!

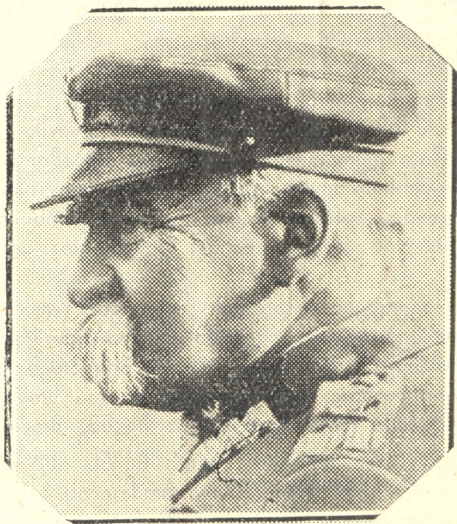
რადგან ყველა დატები გაქვავებულან, სდუმან და მეტყვე-

ლებს მარტო ერთი დატა: „25 თებერვალი 1921 წ.“ ჩვენ უნდა მოვკლათ ეს დღე, რომ ყველა ბრწყინვალე დატები გავაცოცხლოთ. მანამდის ჩვენი 'ისტორიაც კლიტე დადებული დარჩება...

არჩილიანი

† იოს. პილსუდსკი ..

ჩვენი გამოცემის ბეჭდვის დროს ვარშავაში გარდაიცვალა პოლონეთის უდიდესი შვილი იოს. პილსუდსკი. მისი ცხოვრება აღსავსე მდიდარი შინაარსით, თავდადებით, გამირობით, დაუშრეტელი ენერჯით, შეუწყვეტელი ბრძოლით თავის ერის განთავისუფლებისა, აღდგენისა და გაძლიერებისათვის მოითხოვს დიდს ყურადღებას და ფართო შესწავლას. დაუფასებელია ღვაწლი, რომელიც იოს. პილსუდსკიმ გაუწია თავის

სამშობლოს; იგი სრულის უფლებით ამოუდგება გვერდში პოლონეთის საუკეთესო ისტორიულ პირებს. ხოლო მისი პიროვნება და მოქალაქეობა სათაყვანებელია სხვა ერებისთვისაც, ყველა იმისთვის, ვინც მალა აყენებს ეროვნულ არსებას და იბრძვის მის თავისუფლებისათვის. იგი განსახიერებაა ეროვნული იდეის, იყო რევოლუციონერი და ეროვნულ სა-

ხელმწიფოებრივობის მძლავრი აღმშენებელი, და ამ მხრივ ქართველებმა დიდი პატივისტემით მუხლი უნდა მოვიდრიკოთ მის ცხედრის წინაშე.

პოლონეთმა რუსეთის ხელში განიცადა იგივე მწარე ბედი, რაც საქართველომ. ჩვენ ერთად ვიტანჯებოდით და ერთად ვიბრძოდით. ამან ბუნებრივად დაგვაახლოვა და დაგვაკავშირა.

განსვენებულ პილსუდსკის თავის ქვეყნის უდიდეს მამულიშვილს, კარგად ესმოდა ქართველების მდგომარეობა და ყოველთვის იყო საქართველოს გულითადი მეგობარი.

გიგო რცხილაძე

გასული წლის 8 ნოემბერს ტფილისში გარდაიცვალა გიგო რცხილაძე, ერთი ჩვენი საუკეთესო ამხანაგთაგანი, ჩვენი მასწავლებელი, რომლის გონიერი და ფრთხილ მეტყველი სახე ყოველთვის გვეხატებოდა გიორგი ლასხიშვილის გვერდით. ორი წელიწად ნახევრის მანძილზე საქართველომ დაჰკარგა ორი უერთგულესი შვილი, მისთვის მუდამ თავდადებულნი, მისთვის, ხმოლოთ მისთვის, მისი ღირსებისა და ბედნიერებისათვის მებრძოლნი. მთელი მათი სიცოცხლის წლები დაილია ქართველი ერის და ხალხის სამსახურში.

განსვენებული გ. რცხილაძე თითქმის თავიდანვე მიემხრო ჩვენს პარტიას და თავისი ცოდნა, გონება, შრომა და უფალავედ მოანდომა ჩვენი გეგმების გვარცელებას და განხორციელებას. იგი იყო მწერალი, ჟურნალისტი საზოგადოთ და მისი კალამი შეხებია მრავალს სხვა და სხვა საკითხს, მაგრამ განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი მუშაობა პარტიულ პროგრამის გარკვევასა და დასაბუთებაში. მისი პრაქტიკული მოღვაწეობა, არა მარტო წმინდა პარტიულ, არამედ საერთო ეროვნულ პოლიტიკურ-ეკონომიურ-კულტურულ საქმეებში ყოველთვის მეტად ძვირფასი იყო. მას სამართლიანად ჰქონდა დამსახურებული ფრთხილ სერიოზულ და ფხიზელი ადამიანის სახელი, რომლის სიტყვას მოწინააღმდეგეც კი ყურადღებით ისმენდა.

გიგო არ იყო მაინცა და მაინც ხნიერი, რომ გარდაიცვალა, მაგრამ მოძალადეთა წყობილებამ, ცხადია, მასაც შეუშოკლა დღენი ისე, როგორც სხვა ბევრს მამულიშვილს.

1918 წელს, გ. რცხილაძე იყო წევრი დელეგაციისა, რომელიც გამოემგზავრა სტამბოლში ოსმალებთან მოსალაპარაკებლად ევ. გეგეჰჭორის მეთაურობით; ამ დელეგაციაში მონაწილეობდა აგრედვე გ. გვაზავაც. კონფერენცია არ შესდგა. გე-

გეჭკორი გერმანიაში გაემგზავრა დანარჩენი კი უკანვე დაბრუნდნენ და კონსტანტინეპოლში დარჩა მარტო გვაზავა. მეორეჯერ გ. რცხილაძე მოხვდა არმიისტისის შემდეგ 1919 წლის იანვარში კ. ჩხეიძის მეთაურობით ევროპაში გამომგზავრებულ დელეგაციაში. ეს დელეგაცია ძლიერ მრავალრიცხოვანი იყო,

ევროპისაკენ მხოლოდ კ. ჩხეიძე და კ. წერეთელი გაემგზავრნენ, დანარჩენნი კი საქართველოში დაბრუნდნენ. გ. რცხილაძე დარჩა სტამბოლში და აქ იგი ორი წლის განმავლობაში დაუღალავად მუშაობდა. როგორც უცხოელებში ისე ქართულ კოლონიაში დიდი სიმპატიები და პატივისცემა მოიპოვა. 1921 წელს იგი საქართველოში დაბრუნდა პარტიის მოთხოვნის გამო და მას შემდეგ დაუღალავად ემსახურებოდა სამშობლოს ინტერესებს.

ქვირვას გიგო რცხილაძის ხსოვნას

არიან ადამიანები პირადულის მომხიბლავ თვისებებით აღჭურვილნი. ისინი უცებ გზიბლავენ, გატყვევებენ და თქვენც ხშირად უნებლიეთაც მათ აზრებს და ნაბიჯებს ვერ ასცდებით. ისეთებისათვის საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ასპარეზზე მოქმედება შედარებით გაადვილებულია. მათ ნაკლები მოწინააღმდეგე ჰყავთ და მათი მსვლელობის ბილიკი ამ პირადულის და პიროვნულის თვისებებით საკმაოდ დათელილია.

არიან მეორე ტიპის მოღვაწენი, რომელთაც ეს პერსონა-

ლური მომხიბლაობა არ გააჩნიათ, ან და აქამდე მიწვდენა ფართო წრისათვის შეუძლებელი ხდება... ამათი ბილიკები ძნელად იტკეპნებიან და მიმდევრებიც მათ სათითაოდ უნდა „დაიპყრან“. ამათ ადვილად არ მოხვედრიათ არც ერთი გამარჯვება—ხანგრძლივი, მოფიქრებული და ყოველმხრივ აწონილ-დაწონილია მათი თვითოეული გამოსვლა და აუდიტორიაც, მიმდევრებიც მათ არასდროს „გატაცება - დათრობით“ არ მოუპოვებიათ. თვითეული გრძნობებს აძინებს და ცივ სასწორზე სწონის ამ ბელადთა აზრებს და ნაბიჯებს; ანალიზი ფხიზლობს, სკეპსისი კვალ და კვალ მიჰყვება და არ უნდა მცირედი რამეც „შეაწიოს“... ასეთი მოღვაწეს გამარჯვება ძვირად უჯდება, მაგრამ მარტო ძვირი საქონელია კარგი და გამძლე... და თქვენ რაც უნდა ენტუზიასტურის ანთებით არ შეიჭრათ მის რაზმებში, მათში არევ-დარევას ველარ შეიტანთ, ამ გაწვრთნილ ლეგიონებში არც აპილპილება იციან და არც პანიკას მიეცემიან, ასე მტკიცედ უშენებია მათ ბელადს ეს სული მებრძოლ რაზმისა.

არა, მე არ მინდა რაიმე გავაზვიადო და მინდა იმავე ცივ ანალიზის გზას გავყვე, რომელიც ამ ადამიანთა მოქმედების მთავარი იარაღია და ამიტომ მწამს—არ ვცდები, როცა ჩვენს გიგოს ამ მოღვაწეთა ჯგუფს ვაწერ.

მას ადვილად, ეფემებრულად არ მოუპოვებია არც ერთი გამარჯვება და ის მაღლობი, რომელიც მას ჩვენი საზოგადოებრივი და პარტიული ასპარეზისა სიკვდილამდე ეჭირა დიდის გარჯით, სინიდიისერის შრომით, გამოჭედილის რწმენით და სრულის დარბაისლობით ჰქონდა მოპოებული. მას ერთბაშათ არა სწამდა შეტევებზე გადასვლა და ამ მაღლობის ყოველ საფეხურს ის „ეტაპებით“ იღებდა. ამიტომ იდგა იგი ასე მაგრად ორივე ფეხებით და „რყევების“ დროს მისი დაეჭვება და „ძვრა“ არავის უნახავს. ასეთ ნაირად მოპოებული ადგილი ათასის სანგრებიტაა შემოსალტული და მტერს იქეთ ცეცხლი არ მიაქვს, ეს განწირული საქმე იქნებოდა. ეს არის სინამდვილე და მე მოვახსენებთ, არა მარტო გარეშე მტერზე, არამედ შინაურზეც...

რამდენჯერ მისმა ცივმა, მაგრამ ფოლადით ნაკვეთმა და ნატკეპნმა ხმამ ჩვენ ბურანიდან გამოგვიყვანა.. ჩვენ მაშინ ბრაზი გვერეოდა, რევოლიუციით დამთვრალთ ეს ზომები და ჯებირები გვეჯავრებოდა, მაგრამ მალე ჩვენ ის ამ გონიერების ქსელში გვაბამდა და ჩვენ ბოლოს მისი მადლიერი „ტყვე“ ვიყავით.

რამდენი შეგვიძლიან მოვიგონოთ, მაგრამ ამას მთელი რვეული დასჭირდებოდა. ამიტომ მარტო ორი ეპიზოდი:

„ქართულ კლუბის“ დიდ დარბაზში დიდის ზეიმით ჩატა-

რდა პარტიული კონფერენცია, მთელი მოწინავე და მოაზროვნე საქართველოს წარმომადგენლებს მოეყარათ თავი. ვზვიადობდით, ვამაყობდით, რომ ბოლოს გამარჯვება დაგვრჩა და ერი შესდგა ქართულ სახელმწიფოს შექმნის გზაზე. მაგრამ მათ ვინც ჩვენი გზა მიიღეს, ჩვენ ხელი გვკრეს და ეროვნული ესტრადის საკუთრივ დანარჩუნება მოიწადინეს. ჩვენი ამხანაგები ამას რა თქმა უნდა ვერ ურიგდებოდნენ და განსაკუთრებით ახალგაზრდობა გააფთრებით იცავდა ჩვენს ღირსებას და დამსახურებას. ამ ბრძოლაში მათ შეურაცხყოფას აყენებდნენ და აი, ეროვნულ საქმისათვის ნაწამები, გალანძლული, კეთილშობილის აღშფოთებით მოდის უმაღლეს ტრიბუნალის, პარტიის კონფერენციის წინ ახალგაზრდობა და გულის ჭრილობებს გვიშლის. ერთს ემატება მეორე, მეორეს სცვლის მესამე და აღშფოთებაც უმაღლეს წერტილს აღწევს; ჩვენი ამხანაგები დაიჭირეს, სცემეს, სისხლი აღინეს; ჩვენს პარტიულ ბინაში შემოიჭრენ, დაარბიეს იქაურობა, ჩვენი ემბლემა—არჩ. ჯორჯაძის სურათი თავზე გადაგვახიეს, წმინდა დროშა ლაფში ამოსვარეს. როდემდის ვითმინოთ?.. საქართველოს ღირსებისათვის, პარტიის სახელისათვის ჩვენ ვირაზმებით თავდაცვისათვის, მეტს ვერ ავიტანთ...

გაიძახოდნენ ისინი და ჩვენ ყრუანტელი გვივლიდა; ვიცოდით, ვგრძნობდით, რომ დიდ ხიფათის წინ ვიდექით, რომ ეს იყო პირველი ტალღა სამოქალაქო ომისა და ვინ იცის—რა ხიფათი შეიძლებოდა დაგვეტეხნოდა ყველას თავს, ვიცოდით ყველა ეს, მაგრამ ვინ გაბედავდა ეთქვა, რომ ამ ახალგაზრდობის კეთილშობილი აღშფოთება საფუძვლიანი არ იყო, რომ მათ არ ჰქონდათ უფლება თავდაცვისა? ხოლო სად იყო საზღვარი „თავდაცვისა“...

ყველანი ვსდუმდით. და ამ დროს შემოიჭრა ამ ელექტროთ და შურის ძიებით გაჟღენთილ დარბაზში ცივი მეტალური ხმა,—ღრმა და შავ თვალებიან პატარა ტანის კაცისა. გრძნობით ანთებულ ხალხს ნელა „გავაზე“ ხელი გადუსვა, მერმეთ აღვირი ფრთხილად დაუჭირა; ფრთხილად სადგვე მოსწია, კიდევ უფრო ძლიერად, კიდევ და კიდევ და ბოლოს ანთებული შერანი ამ კაცმა დაიმორჩილა და ზედ მოახტა, წუთითაც არ დაეჭვებულა, გეზი მისცა და ეხლა ეს ფაფარ-აშლილი მხედარს სრულიად დაემორჩილა.

ეხლა ის იმდენად დაეუფლა ყველას, რომ შეტევაზე გადმოვიდა, თავს დაესხა შეურაცხყოფილ ახალგაზრდობას და სირცხვილშიც კი ჩააგდო. როგორ? განა ასეთ დიად ისტორიულ მომენტში ჩვენ პირადი, ან პარტიული გვანტერესებს? განა, როცა ეროვნული, სახელმწიფოებრივი დროშა ზევით იმართება, ჩვენ იმის შურისძიებისთვის უნდა ვირაზმებოდეთ,

რომ ვიღაც რეგვენებმა ჩვენი პარტიული დროშა დაგვიხიეს? განა პარტია ერისთვის არ გვინდოდა მუდამ? და ახლად ფეხადგმულ ეროვნულ სხეულს თქვენ სამოქალაქო ომს უმზადებთ? და ამას თქვენ შეურცხვენელად ლაპარაკობთ აქ, ამ პარტიის ყრილობაზე, რომელმაც ამდენი დევნა აიტანა საქართველოს განახლებისათვის?

ქუთაისელმა ამხანაგებმა, თავდაცვის უფლებას რომ ითხოვდენ, ერთბაშათ თავი ჩაჰკიდეს და შეცდომა იგრძნეს, მათი სახე სიწითლემ დაჰფარა და ჩვენ ვიგრძენით, რომ დიდ ხიფათს ავცდით და გიგოს ფხიზელმა გონებამ კიდევ ერთხელ გაიკაფა გზა ანთებულ გრძობათა სათავესთან და ნააჩქარევ, სახიფათო ნაბიჯისაგან გვიხსნა, სირცხვილი აგვაცდინა.

მეორე, დრამატიზმით სავსე ეპიზოდიც—შავ-ბნელ დღეებიდან. საქართველო დაპყრობილია, ყველგან იჭრება უხეში, მოსული ძალა... ტერორი და დევნა ქართველთა ფარფაშობს. სიხმარი ტკბილი გაჰქრა, 26 მაისი დაგველუბა... რა ვქნათ? ვიმსჯელოთ; გვირჩიეთ რამე... გვეუბნებიან ახალგაზრდები, „ასე ვერ დავრჩებით!..“ მტერს იმედი აქვს—ჩვენს ავსა და კარგს უფრო ახლო გაეცნოს და პარტიულ სონფერენციის ნებასაც გვაძლევს. მას იმედი აქვს თ. ღლონტის, ნუტუბიძის და სხვა რენეგატების. და ჩვენ ამ ოკუპაციის მძიმე კირთებს ქვეშ კიდევ ერთხელ ვიკრიბებით და ვმსჯელობთ; „ერთხელ კიდევ მეტყველებს ნახევრად თავისუფალი სიტყვა დამარცხებულ ქართველ პატრიოტთა და პარტიამ თამამად დაჰგმორენეგატთა „ჯგუფის და ლერწამის“ პოლიტიკა; ღლონტი მრავალი საათები „ლაღადებს“, მაგრამ მისი მომხრე ამ უამრავ დამსწრეთა შორის, სულ 3-4 დაშინებული და უმორალო ახალგაზრდაა. სხვები? აი, აქ არის მძიმე მდგომარეობა — რით შევაკავოთ აბოზოქრებული ახალგაზრდობა, რომელიც უსწორო ბრძოლის ვნებითაა შეპყრობილი და სასოწარკვეთილებას არ სურს თავი დაუდოს... აქ გადავარდნა, პროვოკაცია სულ ადვილია, ჰაერში შურის ძიების ელექტრო უხვად გადმოდის და გზახსნილს ითხოვს... მეორე მხრივ სკეპტიკოსნი, უიმედოთ შეჰყურებენ ერთმანეთს და გამოსავალს ადვილად ვერ ჰპოულობენ...

აი, სად არის სწორი და ურყევი დიაგნოზი საჭირო... სად უნდა ითქვას სიტყვა ძლიერი, მოფიქრებული, განჭვრეტილი, სახანგრძლივოდ სახელმძღვანელო. სიტყვა—ხანგრძლივად და მტკიცედ ნაჭედი პაროლი.

და, აი კათედრაზე ადის ეს პატარა, შავი კაცი, უშავესის თვალებით და ჭკვიანის, აზროვნების და თან ჰიპნოტიურის გამოხედვით. იგი იწყებს ნელა, მდაბალის, მაგრამ აუფართოლებელის ხმით და მალე ამ მეტალის სიძლიერე ჩვენში იჭრება,

დაშლილ ნებას აფოლადებს და ჭრილობას მალამოდ ედება. არც ვნებათა ღელვის აყოლა, არც სასოწარკვეთილებისათვის თავის მიცემა, არც შიში, მაგრამ არც უსწორო ბრძოლაში გასვლა... სიფრთხილე! ძალთა დაგროვება, მუშაობის თავიდან დაწყება, ეროვნულ სხეულის დანაშთების მოვლა და სიყვარული. ვაჟკაცურად ატანა ყველაფრისა და საქართველოს მომავლის რწმენა და ლოდინი. როდემდის? ვინ იცის—იქნებ ძალიან დიდის ხნითაც... მაგრამ განა საქართველო მარტო ჩვენ თაობას ეკუთვნის? ჩვენი თაობა შეიძლება განწირულიც იყოს, მაგრამ ბრძოლა ხომ არ არის განწირული—საქართველოს უარესიც უნახავს, მაგრამ დღემდის მოუტანია და მისი მაჯის კემაც კვლავ გაგრძელდება.

ესაა ჩემი იმედი! „განა ჩვენ არა ვგრძნობდით, განა საშინელი ძალა არ დაგვაწვა და სულს არ გვიხუთავს? განა ჩვენ არა გვტკივა? გვტკივა, ძალიანაც გვტკივა, მაგრამ უნდა ავიტანოთ, უნდა გავუძლოთ—მაშ!“ და აქ დავა საჭირო აღარ იყო, ჩვენ მივიღეთ პაროლი და ეკლიან გზას, გზას მტკივნეულს, მაგრამ ვაჟკაცურს გავყევით. და გიგო ისევ მიაბიჯებდა ამ ეკლიან გზაზე. „სტკიოდა“ და „იტანდა“ მხნედ და განა ასეთი კაცი კვდება?...

რაზმელი.

მიმოხილვის მაგიერ.

I

რუსეთის რევოლუციისა, საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოებისა და მისი დაკარგვის შემდეგ, ბუნებრივია და გასაგები ის იდეური გარდატეხა, რომელიც განიცადა და განიცდის დღეს ყოველი ქართველი პოლიტიკური პარტია, მით უფრო ბუნებრივია, რომ ყველაზედ მწვავედ იდეურმა კრიზისმა, აზრთა გადაფასებამ და პოლიტიკურმა ქანაობამ თავი იჩინა ქართველ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში, რომელიც მის დღევანდელ ეროვნულ ფორმაციამდე ეტაპებით მივიდა: რუსეთის იმპერიის დანგრევამ სრულიად რუსეთის საიმპერიო პარტია დაიყვანა სოც.-დემოკრატიულ ორგანიზაციათა კავკასიურ გაერთიანებამდე და კავკასიის დაშლამ კი ეს პარტია ჩააყენა მის ნორმალურ ეროვნულ კალაპოტში. ქართველ ს.-დემოკრატიულ პარტიის დამოუკიდებლობის დროის და დამოუკიდებლობისათვის წარმოებული პოლიტიკა იმდენად განსხვავდება ამ პარტიის ხანგრძლივ წარსულისაგან და ეს განსხვავება იმდენად თვალსაჩინოა, რომ ამას არ სჭირდება ხელახლა მტკი-

ცება. მხოლოდ ამ გარემოების აღიარებას, თვით ს.-დ-ბის მიერ ვერსად ნახავთ, ვერც პარტიულ პრესაში და ვერც ერთ საპასუხისმგებლო სიტყვიერ გამოსვლაში. ეს ფსიქიოლოგიურად და პოლიტიკური მოსაზრებით გასაგებია, მით უფრო, რომ პარტიის წარსულ ხანის ხელმძღვანელობა დღესაც პარტიის სათავეშია. უარჰყვეს რა ეს პირდაპირი საშუალება, სოც.-დემ. პარტიის მეთაურობა იძულებულია გამოუნახოს თავის მიმდინარე პოლიტიკას, განსაკუთრებით ეროვნულ პოლიტიკას, პრინციპიალური საფუძველი იმრიგად და იმზომად, რომ ახალსა და წარსულს შორის შესაძლებელი იქმნეს თუ პირდაპირ ხიდის გადება არა, იდეური ნათესაობა მაინც გამოინახოს. პარიზის ს.-დ. ორგანიზაციაში ბ. ივ. ჭავჭავაძის მიერ წაკითხული მოხსენება—„ქართულ ეროვნულ მოძრაობის საფეხურები“ სავსებით ადასტურებს ზევით აღნიშნულ შენიშვნებს. ეს მოხსენება სავსეა იდეურ დებულებათა და ისტორიულ პერიოდების გაგებათა წინააღმდეგობით. ჩვენთვის არასარგრველი და მიზანშეუწონელია დღეს ს.-დ-ბს და ს.-ფ-ბს შორის წინეთ არსებულ დავის სიმწვავის გაცხოველება, მაგრამ არ შეგვიძლია ქართული ახლო წარსულის, განსაკუთრებით ს.-დემოკრატებს და ს.-ფედერალისტებს შორის არსებულ იდეურ დავის და პოლიტიკურ მიზანთა გამსხვავების გაგება და გაშუქება მივიღოთ ისე, როგორც ამას თავის მოხსენებაში უმართებულოთ იძლევა ბ-ნი ჭავჭავაძე. როლები დიამეტრიალურად შეცვლილია მის მოხსენებაში. ის ამბობს: ერი, ეროვნება, ეროვნული თავისუფლება, ქართული კულტურა, ერის ეკონომიური წარმატება,— აი იმდროინდელი საჭირბოროტო კითხვები, რომელთა ირგვლივ ტრეილებდა ახლად წარმოშობილ ს.-დემოკრატიულ პარტიის აზრი და გონებაო.

მაშ, გაგვაგებით, რაში იყო დავა არჩილ ჯორჯაძესა და მესამე დასელებს შორის?! ეს მცნებანი — ერი, ეროვნება, ეროვნული კულტურა—მცნებანი, ჩვენთვის ყველაფრის ამომწურავნი,—განა არ შეადგენენ სათაურებს არჩილ ჯორჯაძის ნაწარმოებისა და საგანს მისი პოლიტიკურ - პუბლიცისტურ მოღვაწეობისას? განა ყველა ეს მცნებები არ იყო ს.-დემოკრატიულ პარტიის მიერ აღიარებული როგორც რეაქციონური და ხალხის წინსვლის ხელისშემშლელი? ამგვარი შენიშვნის მოლოდინში ბ-ნი ივ. ჭავჭავაძე წინასწარ იძლევა ძველს და არაპირდაპირ პასუხს. „მესამე დასმა“, თურმე, თავის გამოსვლის პირველ დღიდანვე შეუპოვრად გაილაშქრა ს.-ფედერალისტთა პარტიის ეროვნულ საკითხისადმი ბურჟუაზიული მიდგომის წინააღმდეგ და მის ნაცვლად ჩვენ, ს.-დემოკრატები, ეროვნულ საკითხს მიუდევით მუშათა კლასის თვალსაზრისით და მას მივეციოთ მუშური გაგებაო. ბ-ნი ივ. ჭავჭავაძე,

ძე წინდახედულად არ ამბობს, თუ როგორი იყო ეროვნული საკითხის მათი ის მაშინდელი მუშური ვაგება. ისტორიულ სინამდვილის აღდგენსათვის და არა ს.-ფედერალისტების დამსახურებათა აღსანიშნავად, ჩვენ შევნიშნავთ, რომ მაშინ მომქმედი ს.-დემოკრატია ყოველგვარ საშუალებით იბრძოდა სამშობლოს და ეროვნების ცნების წინააღმდეგ და მასში არ შექონდა არავითარი ვაგება, მათ შორის არც მუშური, გარდა ამ ცნების სრული უარისყოფისა. ს.-დემოკრატების მიერ ეროვნულ საკითხის ამ ნიადაგზე დაყენება სულ ახლო წარმოშობისას. და სწორედ საკითხის ამრიგად დასმა და მისი მარქსისტული ვაგება გვანსხვავებს ჩვენ და ს.-დემ. ეროვნულ საკითხში. ჩვენ, ს.-ფედერალისტები, არც წარსულში და არც დღეს არ უდგებით ეროვნულ საკითხს კლასობრივ მიდგომით, ეს მიუღებელია ჩვენი მსოფლმხედველობის ძალით. ქართველ ს.-დემოკრატების ეროვნულ საკითხის ვაგება იმას ადასტურებს, რომ მათ იდეურ კონცეპციაში ერს არ აქვს სუბსტანციის მნიშვნელობა. და როდესაც ბ-ნი ივ. ჭავჭავაძე სწერს, რომ „სოც.-ფედერალისტები მოითხოვდნენ კლასთა ბრძოლის და ინტერესთა წინააღმდეგობის მიჩქმალვას“ და იძლევა მაშინდელ მდომარეობის თავისებურ ვაგებას,—ეს უკანასკნელი არ შეესაბამება ისტორიულ სინამდვილეს. საქართველოს ეხლანდელი და მაშინდელი მდგომარეობა მით განსხვავდება, რომ დღევანდელი უარესია, ჩვენის აზრით, მაშინდელზედ. ჩვენი მიზანი მაშინ და ეხლა და ამ მიზნის მისაღწევად აღებული პოლიტიკური გეზი ერთი და იგივეა. ქართველ პოლიტიკურ პარტიების და ყოველგვარ ეროვნულ ძალების გაერთიანება, რასაც დღეს ოფიციალურად ქართველი ს.-დემოკრატია თავის პოლიტიკურ ხაზად აღიარებს,—დიდი ომის წინ დიდათ ადრე წამოყენებული იყო ს.-ფედერალისტთა პარტიის მიერ. არჩილ ჯორჯაძემ და მისმა პოლიტიკურმა მეგობრებმა მთელი თავისი ნიჭი და ენერჯია დაახარჯეს მას, რომ ეს იდეა ქართულ საერთო ეროვნულ ფრონტის შესახებ მიეღოთ ჩვენებურ ს.-დემოკრატებს. ქართული მთლიანი პოლიტიკური ფრონტი, ე. ი. ქართველ ხალხის ეროვნულ ნებისყოფა, რომ ძლიერი გამხდარიყო, ამისათვის საჭირო იყო არა კლასთა ბრძოლის და ეკონომიურ წინააღმდეგობათა პირველ ადგილზე დაყენება,—არამედ მთლიან ფრონტის შემადგენელ ნაწილების ყოველმხრივ გაძლიერება და მათი გაერთიანება მათვის საერთო ეროვნულ დროშის ქვეშ. და ამიტომ ვიცავდით ედოვნულ ცხოვრების ყოველგვარ ატრიბუტებს. ჩვენ სასურველად მიგვაჩნდა ქართველ ბურჟუაზიის წარმოშობა, ამას ჩვენ არ ვმაღავდით; ვიცავდით ქართულ ეკლესიის ავტოკეფალიას, ვიცავდით ქართულ მიწა-წყალს, საქართველოს სახელმწიფოებრივ

უფლებას და მთელი თავისი სიგრიდით და მნიშვნელობით ქართულ კულტურულ ფრონტს, რომლის დიდ მნიშვნელობას ეროვნულ ცხოვრებისათვის ეხლახან მონათლული პარტიები აქ, პარიზში, მიხვდნენ. ეს იყო ჩვენი პოლიტიკური გეზი და ს.-ფედერალისტთა პარტია შეეცადა გაერღვია ანტიეროვნული რკალი და თავის ეროვნული დროშა მიეტანა ქართველ ხალხისათვის. თუ ჩვენმა პარტიამ ეს სავსებით ვერ შესძლო. სამაგიეროდ მან ეროვნულად დარაზმა მთელი ის ძალები, რომლებმაც აღდგენილ სახელმწიფოს მიუტანეს თავიანთი ცოდნა და ეროვნული ალტყინება.

აღსანიშნავია, რომ ჩვენი დასაბუთება ეროვნულ საკითხის ნაწილობრივ ემყარებოდა ავსტრიის სოციალ-დემოკრატების მტტო ბაუერის და კარლ რენარის პრინციპებს, ეროვნულ საკითხში ამათ გაგებას;—ქართველ სოც.-დემოკრატების უარყოფითი პოზიცია ეროვნულ სასიხში ემყარებოდა განსაკუთრებით გ. პლენხანოვის დებულებებს. ამის შედეგი ის იყო, რომ ავსტ.-უნგრეთში მოქცეული ერები მპყრობელ იმპერიის დანგრევას მოვლოდენ არა როგორც უბედურებას, არამედ საკუთარი თავის ხსნას, როგორც ეროვნულ რევოლიუციას, მას სახვდენ ბრძოლის მიზნად. ეროვნულ საკითხის სწორ პრინციპიალურ ნიადაგზე დასმა, სწორი პოლიტიკური ხაზი დაეხმარა ამ ერებს კრიტიკულ პირობებში გამოცხადებული ეროვნული თავისუფლება დაეცვათ ყოველგვარ საშუალებით, ყოფილიყვნენ მზად ამ მომენტისათვის. დღეს უთუოთ ქერთველი ს.-დემოკრატებიც არ უარყოფენ იმას, რომ გ. პლენხანოვი რუსეთის იშვიათი პატრიოტი იყო და იმავე დროს გააფრთებული და მოხერხებული რუსი იმპერიალისტი, რომელმაც მთელი თავისი ნიჭი მწერლის და ჩაგრულ ერთა სიმპატიები რევოლიუციისადმი, რუსეთის იმპერიალიზმის სამსახურს მოახმარა. მარქსიზმის ორთავე ფრთის, რუსულ მენშევიზმის და ბოლშევიზმის იმპერიალისტურ ბუნებას ყველაზე უკეთ თვით ბ-ნი ნოე ჟორდანიძე ამჟღავნებს თავის უკანასკნელ წერილებში. სამწუხაროდ აქაც ჩვენ საქმე გვაქვს ერთგვარ გაორებასთან. ბ-ნი ნოე ჟორდანიძე ხშირად სწერს წერილებს საქართველოს დღევანდელ საგარეო პოლიტიკის საკითხებზე და ამ შემთხვევაში დგას საქართველოს დაცვის ნიადაგზე,—აქ ის ქართულ პოლიტიკის მეთაურია, მაგრამ საშინაო პოლიტიკის, სადღეისო საკითხების განხილვის თუ ჩვენი ახლო წარსულის შეფასების დროს, ის ხშირად ისევ ძველ პოზიციებს უბრუნდება.

II

ჟურნალ „ორნატის“ წარმოშობა და ამავე სახელწოდების დაჯგუფების დაარსება საყურადღებო მოვლენაა. ყველა იმ

დაჯგუფებას შორის, რომელიც წარმოიშვა ს.-დემოკრატიულ პარტიაში იდეურ და ორგანიზაციულ კრიზის შედეგად,— მხოლოდ „ორნატი“ დადგა გადაჭრით, ეროვნულ იდეოლოგიის ნიადაგზე. ამგვარ მოძრაობის წარმოშობა ბუნებრივი იყო როგორც ერთგვარი რეაქცია კოსმოპოლიტიზმის წინააღმდეგ, რომელიც ახასიათებდა ჩვენში მარქსიზმს. „ორნატი“-ს მოძრაობა თავის იდეურ და ორგანიზაციულ განვითარების დროს გადასცილდა იმ მიზნებს, რომელსაც ისახავდა თავის წარმოშობისას.*) გასულ წლის თებერვლის „ორნატში“ ედ. პაპავა ამრიგად ახასიათებდა თავის ჯგუფის მიზანს: უცხო დოკტრინებს, ევროპის მომავალისათვის რომ არის ნაგარჯიშევი, უარყოფთ ყველას ერთბაშად. ქართულ რეალ პოლიტიკის მთავარი საკითხი უნდა იყოს: როგორ უნდა მოხდეს ევროპიულ კულტურის — ეკონომიკის ჩვენს ქვეყანაში გადმონერგვა და რაც შეიძლება უმტკივნეულოთ. იმავე ნომერში ვ. ნოზაძე, ამ ახალ ჯგუფის პოლიტიკურ გეზს მოკლედ და გარკვეულად გამოხატავს: ჯერ ჩვენს წინ დგას მხოლოდ ერთი საკითხი არსებითად: ერის განთავისუფლების საკითხი...

რა გვეთქმოდა,—თუ ახალი თაობა სოციალ-დემოკრატიისა გაიზიარებდა ჩვენს ეროვნულ მრწამსს, თუმცა ამის საჯარო თქმისათვის „ორნატს“ არ გამოაჩნდა არც გამბედაობა და არც პოლიტიკური მიუდგომლობა. სამწუხაროდ, შემდეგში „ორნატელებმა“ შესცვალეს როგორც თავისი საერთო ხაზი, ისე არგუმენტაცია, მეთოდი და სტილი. „ახალ მონათლულისათვის“ ჩვეულ სიფიცხით, არავის არ სცნობენ ღირსად მამულიშვილის სახელის ტარებისა, უარყოფენ კერძოთ სოც.-ფედერალისტთა ეროვნულ დამსახურებას და ისე, როგორც ზოგი ნაც.-დემოკრატიც თავის-თავს დიდი ილიას პოლიტიკურ მემკვიდრეებად აცხადებენ. ვიქ ნოზაძე ჩვენს პარტიას სხვათა შორის უსაყვედურებს, თუ რატომ უკანასკნელი ტერიტორიალურ ავტონომიის ნაცვლად არ დადგა სეპარატიზმის ნიადაგზეო. ეს საყვედური სრულიად გაუმართლებელია და არა გულწრფელი. თვით ვიქ. ნოზაძე თავის ერთ-ერთ წერილში სამართლიანად იცავს ილიას ქართველ მარქსისტებისაგან, რომლებიც კითხვას აყენებენ, თუ ილია ჭაჭავაძე ეგრე წინდახედული ეროვნული მოღვაწე იყო, რატომ არ იცავდა ის ჩვენი ქვეყნის სეპერატიზმსო. ილ. ჭაჭავაძემ საკითხი ეროვნულ სიბრტყეზე წამროადგინა და ეროვნულ იდეალად გამოჰკვეთა,

*) ეს წერილი დაწერილია ვიდრე „ორნატის“ და „თ. გ.“-ის გაერთიანება მოხდებოდა და დახასიათებაც „ორნატი“-ს იმ დროინდელ მდგომარეობას შეეხება. დღეს „ორნატი“, როგორც დამოუკიდებელი სხეული, აღარ არსებობს.

ხოლო სამოქმედო პროგრამად გამოცხადებული იქმნა დღიურ სიცხადის ნაკარნახევი რეალი პოლიტიკა, ქართველ ეროვნულ მეობის დაცვის საჭიროების შესახებ, — უპასუხებს ვიქ. ნოზაძე. ეს პასუხი მეტად ზოგადი და განყენებულია. აქედან სამოქმედოთ შეიძლება მცირე და დიდი დასკვნები გამოვიტანოთ. ამაზე არც ვიქ. ნოზაძე და არც სხვა არ ამბობს რას. ილია ს.-ფ. პარტიის ეროვნულ მოთხოვნილებებს — ტერიტორიალურ ავტონომიას — სთვლიდა მაქსიმალურ და გადაჭარბებულად, ნაადრევად და სახიფათოდ. თუ ილიას გადაჭარბებული ზომიერება ითვლება პოლიტიკურ გამჭირაზობად და გონიერებად, — გასაკვირვია რად უსაყვედურებს ვ. ნოზაძე ს.-ფედერალისტებს ეროვნულ პროგრამად სეპერატივიზმის არ წამოყენებას. წარსულის კრიტიკის შემდეგ „ორნატი“ იხილავს ქართულ პოლიტიკის სადღეისო საკითხებს და განსაკუთრებით თავს ესხმის ქართულ პოლიტიკურ პარტიათა გაერთიანებას და მასში ჩვენი პარტიის მონაწილეობას. ამგვარი ხასიათის შენიშვნები ჩვენ გვსმენია სხვა მხრიდანაც. ყოველი მიუდგომელი ადამიანისთვის უდავოა, რომ ქართულ პოლიტიკის ხელმძღვანელია დღეს აქ, უცხოეთში, ჩვენი ეროვნული ცენტრი. ამას მოწმობს მასზე ყოველმხრივი თავდასხმა და მისი გააფთრებითი თავდაცვა. ეროვნულ ცენტრში ჩვენი მონაწილეობა გამომდინარეობს ჩვენი პარტიის მთელი წარსულიდან და ჩვენს ქვეყანაში და მის გარშემო შექმნილ პირობების საღი პოლიტიკურ შეფასებიდან. ეროვნულ ცენტრის დღევანდელი პოლიტიკური გეზი და მისი პრაქტიკა ჩვენ ყოველთვის არ გვაკმაყოფილებს. მხოლოდ როგორი უნდა იყოს მისი კრიტიკა და ბრძოლა მისი ნორმალურ კალაპოტში ჩაყენებისათვის ამაზე ჩვენ გვაქვს ჩვენი საკუთარი შეხედულება. ეროვ. ცენტრის სისუსტეს აღვიარებთ — ვცდილობთ შევემატოთ მას მეტი მორალური და პოლიტიკური პრესტიჟი. საჭიროა მისი გაფართოვება, შემადგენლობის უფრო თანასწორ წესზე აგება. საჭიროა თვით პარტიებში გაერთიანება, შექმნა პარტიულ მთლიან ნებისყოფისა. საჭიროა პარტიათა კონსოლიდაცია, შეთანხმებიდან გამომდინარე ყოველგვარ საშუალებათა თანაბრად მოხმარა, რომ ამ გზით აცილებული იქმნეს რომელიმე პარტიის გაბატონება. ამ გზით ეროვნული ცენტრი შეიქნება საქართველოს განმათავისუფლებელ იდეის უკეთესი გამომხატველი და მატარებელი. ხოლო ჩვენ არა თუ ვიღებთ, არამედ სასტიკად ვგმობთ ზოგიერთ ჯგუფის მიერ წამოყენებულ დებულებას: ბოლშევიზმის თავის-თავად გადავარდება, ბრძოლა მენშევიზმთან, აი ჩვენი მტერიო.

ჩვენ არ ვიცით რა იქნება მომავალში, ეს დამოკიდებულია თვით ქართველ სოციალ-დემოკრატიაზე, მაგრამ დღეს ჩვენ

ვართ შეთანხმებული ს.-დემოკრატიულ პარტიასთან, რადგან ის იბრძვის საქათველოს დამოუკიდებლობისათვის. ასევე შეთანხმებული ვართ ნაც.-დემოკრატებთან, რომელთაც გვაერთებს ერთი მიზანი—საქართველოს განთავისუფლება.

ჩვენ ვართ ყველასთან, ვინც ჯგუფურ და პარტიულ განსხვავებაზე მაღლა აყენებს ერის მთლიანობას და მის დამოუკიდებლობას. ჩვენი მიზანია ქართველ ხალხის მთლიანობა, მტრის წინააღმდეგ ქართული ფრონტის გამაგრება და ამათ საწინააღმდეგო აზრთა ქადაგება დიდ დანაშაულად მიგვაჩნია. კარგი განზრახვითაც შეიძლება საქმისათვის ხელის შეშლა. ასე მოგვივა, რომ ედ. პაპავას დაუფუჯეროთ, რომელიც ახალ თაობის ძველების მიმართ დაპირისპირებით ჰფიქრობს ახალი ძალა შეჰმატოს. ჩვენი ქვეყნის განმათავისუფლებელ ბრძოლას. ყოველივე ეპოქის ახალ თაობას აქვს თავისი გავება, ენა და სტილი. უცხოეთში მომწყვდეულ სხვა და სხვა პარტიების ახალგაზრდობას არა აქვს უფლება ილაპარაკოს სამშობლოში დარჩენილ ახალგაზრდობის სახელით. მხოლოდ ამ ორი ამ უამად დაშორებულ ნაწილთა შეხვედრისას, შეიძლება ჩამოყალიბდეს ახალი აზროვნება და მოძრაობა, რომელიც უთუოთ გამონახავს ახალ პოლიტიკურ ფორმებს.

„ორნატი“ გვისაყვედურებს, თუ რატომ დღემდის არ ვამბობთ უარს ჩვენ აგრარულ პროგრამაზე და მის ნაცვლად არ ვამბობთ ახალ სიტყვას. ეს იგულისხმება თავისთავად. რომელი პარტიაა, რომ იცავე დღეს საგვებით ძველ პროგრამას სახვალიოდ? და არის კი დროული დღეს მისი შედგენა? ეს საკითხი, რომელიც მხოლოდ საკითხის დასმის მნიშვნელობა ექნება, ცალკე გამოსაყოფია. ერთ-ერთი სადღეისო პროგრამა—ეროვნული განთავისუფლების დროშაა, საქიროა ამის ქვეშ ყველას გაერთიანება, ვისაც თავისი სამშობლო მიაჩნია უმაღლეს ხელმძღვანელად.

ნიკ. ურუშაძე.

ე რ თ ი ვ ა ს უ ხ ი ც

ემიგრაციაში თითქოს მოდად გადაიქცა ჩვენი პარტიის ჩაწიხვლა. ამ მხრივ განსაკუთრებულს სიბეჯითეს იჩინენ აგრეწოდებული „ახალგაზრდები“ თუ დაგვიანებით „გაახალგაზრდებულები“. არიან ადამიანები, რომლებიც გუშინ „პოგრომებს“ მართავდენ საქართველოს სახელმწიფოებრივობის დროშის წინააღმდეგ და დღეს ურცხვად ეროვნულ იდეის პიო-

ნერობას ჩემულობენ. ამათგან ობიექტურს შეფასებას ჩვენ არ მოველით. მაგრამ გვიკვირს, რომ ისეთი მომწიფებული პირი, როგორც ბ. მ. წერეთელია, განსვენებული გ. მაჩაბლის ნეკროლოგში (თ. გ. №86), ყოვლად უსაფუძვლო ცნობებს ავრცელებს ჩვენი პარტიის ზოგიერთი წევრის შესახებ. ეს მით უფრო გვიკვირს, რომ ბ. წერეთელი ამ ადამიანებს კარგად იცნობდა და რამდენიმე წლის განმავლობაში მათთან უმუშავნია საერთო საქმისათვის.

ბ. წერეთელი იგონებს მეტად საინტერესო დროს—დიდი ომის წლებისას, უცხოეთში შემდგარ კომიტეტის მოღვაწეობას, გ. მაჩაბლის და კომიტეტის სხვა წევრების ჩამოსვლებს საქართველოში და მათ შეხვედრებს პარტიების წარმომადგენლებთან. ბ. წერეთელი მეტად პესიმისტურად აფასებს ამ შეხვედრების შედეგს—არავინ ფიქრობდა საქართველოს დამოუკიდებლობაზე. მინდა ცოტა მეც გავიხსენო ეს ამბავი, რადგან ზოგ რამეში პირადი მონაწილე ვიყავი. მსოფლიო ომის დაწყებამ მთელი საქართველო შეანძრია და განსაკუთრებით ეს იგრძვნეს პოლიტიკურმა ორგანიზაციებმა. თუ მანამდე რუსეთში გაბატონებული რეაქციის წყალობით პოლიტიკური მუშაობა შენელებული იყო, ახლა მოქმედების დიდი პერსპექტივები იშლებოდა, საყოველთაო გამოცოცხლება. ყველასათვის დაისვა ორიენტაციის საკითხი: რომელი მხარის გამარჯვება შეუწყობდა ხელს საქართველოს მდგომარეობის გაუმჯობესობას? ერთნი გერმანიის გამარჯვებაზე ემყარებოდნენ, მეორენი უკეთეს მომავალს საფრანგეთ-ინგლისის დაწინაურებაში ხედავდნენ. ამ ნიადაგზე საზოგადოებრივი აზრის ერთგვარი ხელახალი დაყოფაც მოხდა, რომელიც პარტიულ დარაზმულობის საზღვრებს გადასცილდა. პარტიულობა არ ფარავდა ორიენტაციას, ერთსა და იმავე ორიენტაციას ემხრობოდნენ სხვა და სხვა პარტიის წევრები. არ დამაგიწყდება ა.ი. წერეთლის გადმოსვენება საჩხერედან 1915 წ.—მთელი გზის მანძილზე შორაპნიდან ტფილისამდე საჯანგებო მატარებლის ვაგონში გაცხარებული კამათი იყო ორიენტაციის გარშემო. რომელშიაც მონაწილეობას იღებდნენ ჩვენი პარტიების ოიდეურები და ერთსა და იმავე აზრს იცავდნენ სხვა და სხვა მიმართულებისანი.

სხვებზე არაფერს ვამბობ, ხოლო რაც შეეხება ჩვენს პარტიას, აქ დიდი, ძალიან დიდი უმრავლესობა გერმანიის ორიენტაციის ვიყავით, ანუ უკეთ რომა ვსთქვათ, რუსეთის დამარცხების, და ამის მომყოლ ამბებისაგან გამოველოდით ხსნას. მოწინააღმდეგე ამხანაგებმა დიდი იერიშება მოიტანეს ჩვენზე. გავმართეთ კონფერენცია ტფილისში, სადაც ჩვენმა აზრმა

გაიმარჯვა (თუ არ ვცდები, 22 კაცში სამი იყო წინაამდევი). მოწინაამდევებმა მოინდომეს ქუთაისში ცალკე კრების მოწყობა, ხოლო აქედან არა გამოვიდა რა. გაზეთის რედაქციაშიც ჩვენი ორიენტაცია განვამტკიცეთ და უნდა ითქვას სიმართლე, რომ არც ერთი გამოცემა არ ყოფილა ისეთი გარკვეული გამტარებელი რუსეთის დამარცხების ორიენტაციის, როგორც იყო თავიდან ბოლო ჟამამდე ჩვენი გაზეთი და ეს გამოხმაურებას პოულობდა მთელ საქართველოში, რადგან გაზეთის ტირაჟი ძლიერ აიწია. ჩვენს გაზეთს გერმანიის შტაბის გაზეთს ეძახდნენ და ერთმა რუსმა კორესპონდენტმა საამისო დასაბუთებელი დებუშაც კი გაუგზავნა თავის გაზეთს მოსკოვში. მალე მთელი პარტია გადაჭრით დადგა ამ ორიენტაციაზე და თუ თითო-ოროლა ამხანაგი კიდევ არ გვეთანხმებოდა, აქტიურ წინაამდევობას არ გვიწევდნენ. საჭიროდ ვსთვლი აღვნიშნო, რომ ეს ამხანაგები უფრო ემზრობოდნენ გ. ლასხიშვილის აზრს, რომელიც წინაამდევნი იყო „გერმანიის ორიენტაციის“, მაგრამ ამბობდა—ალიები გაიმარჯვებენ, ხოლო რუსეთი დამარცხდება, ის ვერ შესძლებს ბოლომდის ომში მონაწილეობის მიღებას და ეს გადასწყვეტს ჩვენს ბედსო.

ახლა დავუბრუნდეთ მ. წერეთელის მოგონებას. იგი სწერს: გ. მაჩაბელმა საქართველოში პირველი მოგზაურობიდან უნუგემო ამბები ჩამოგვიტანაო. გ. მაჩაბელს მე კარგად ვიცნობდი და ყოველთვის კარგი დამოკიდებულება გვქონდა ერთმანეთთან. პირველ მის ჩამოსვლისას რამდენჯერმე შევხვდით ერთმეორეს და ქუთაისში რომ კრება მოიწვია, იმასაც დავესწარი მოლაპარაკების დროს თითქმის ერთნაირად ვუდგებოდით საკითხს: ჩვენი გამოსავალი წერტილი იყო რუსეთის დანგრევა, სარგებლობა იმ მდგომარეობის, რომელიც ამას მოყვებოდა, დახმარება იმათგან და მოქმედება იმათთან, ვინც ჩვენს მტერს დაამარცხებდა. ცხადია ჩვენი მსჯელობა ზოგად ფორმებში სწარმოებდა, რადგან იმ დროს კონკრეტულ რამეზე ლაპარაკი ნაადრევი იყო. ასეთივე ხასიათი ჰქონდა ქუთაისის კრებასაც. ჩვენ არ შეგვეძლო მაშინ ხელაღებით და ახდილად საქართველო გერმანია-ოსმალეთის მხარეზე დაგვეყენებია, ამ მხრივ ჩვენ სიფრთხილეს ვიჩენდით, ეს სრულიად ბუნებრივია. იმ პირობებში არც ერთი ფხიზელი ერი არ მოიქცეოდა სხვანაირად. როცა გამარჯვებული რუსის ჯარი წინ იწევდა ავსტრიაში, განა ჩვენები არ მოერიდნენ თავის მოძმეებთან გათაბმვას? მთელი ჩვენი სიმპატია, ღმრავლესობის მაინც, გერმანიის გამარჯვების—რუსეთის დამარცხებისკენ იყო, მაგრამ ნაადრევი იყო ჯერ დარაზმვა ბრძოლისათვის, მომავალი ჯერ საეგებიო ჩანდა. ასე თუ ისე, ვიმეორებ, გ. მაჩაბელს არ შეეძლო კრებიდან უიმედო დასკვნების გამოტანა.

რაც შეეხება გ. ზდანოვიჩთან და კ. აბაშიძესთან ნალაპარაკებს, რომ აირველი თითქოს უფრო პოლონელი იყო, ვიდრე ქართველი და ამიტომ უხდოდა აოლონეთის ძრავგრელის გერმანიის დამხობაო, და ძეგოე თითქოს გაიძახოდა: ოა დროს საქართველოზე ლაპარაკია, ოოცა საფოახგეთი იღუპებაო, ეს ეველსაფერი სრული სლაპარია, ოოდლის გახძეოოეა სერიოსულს ადაიხას ოო შეაფერის. გ. ზდასოვიის ოოასოდეს თავის სსცაცსდეი თავის აოლონელოა ოო გაძოუცხადეიია; ის იყო ყოველთვის საძდეილი ქოთველი ძააულივილი და ეს ცააძეიცი ოოგოოც სავია ძეერლოძით ისე ოოაქეიკული შოლვაყუბათ: ძეოე გახა გ. ზდასოვიი იძდეხად გულუშოყვილო იყო, ოოდ ხედავდა ოოლონელების დახავკრას გეოძაიელებიასაგას და არ შედავდა, ოომ ოოლონეთის უდედეი ხაწილი რუსეის ქუსლეს ევეძ იოოოოდა? ძოთალია გ. ზდასოვიი ააალგასდოძაი ოუს რებოლუციონერთა პოოტიაძი იბრძოდა, ძაგოად ააათვის საყვედური შოოო იძას არ ეთქძის, და ეოთ დეძას ხომ თვიოთხ ა. წერეთელი ინტერნაციოხალურ ანარქისტებთან ერთად იბრძოდა, და ამისთვის არავის გაუსამართლებია.

კ. აბაშიძის ქართველობაში მ. წერეთელს ეკვი არ შეაქვს და „დიდ პატრიოტსაც“ კი უწოდებს. ხოლო ძხელად შესაგუებელია ეს სახელი იმ სიტყვეთახ, ოომლებიც თითქოს უთქვამს კ. აბაშიძეს. ხაძდეილად ამის მსგავსი არც რაიძე უფიქრია და არც უთქვამს. ძას არასოდეს დაუპირისპირებია საფრანგეთი საქართველოსთვის და არც მოსვლია აზრად საქართველოს განწირვა საფრანგეთის კეთილდღეობისათვის. ის უპირდაპირებდა ერთმანეთს გერმანიას და საფრანგეთს, უპირატესობას აძლევდა უკანასკნელს და დარწმუნებული იყო, ოომ საფრანგეთის გამარჯვება უფრო შეეწევოდა ქართველ ერს, ვიდრე გერმანიისა. შეიძლება მცდარი იყო მისი ესეთი ორიენტაცია, მაგრამ ეს ერთია და სულ სხვაა იმის თქმა, ოომ ძას საქართველოს დაღუპვა არ აწუხებდა, ოლონდ საფრანგეთი ყოფილიყო შშვიდობით. ეს არა საკადრი ცილისწამება!

თვითონ მ. წერეთლის ჩამოსვლა საქართველოში 1917 წ. კომიტეტთან მოლაპარაკება არ ჰქონია. ეს გასაგებია, კონსპირატულ მოსაზრებით ბუნებრივია, ძას არც შეეძლო ფართო ანკეის მოხდენა. ნახა გ. რცხილაძე და ელაპარაკა საქართველოს აქეივურ გამოსვლების შესახებ. ოა პასუხი მიილო? ამის სრული აღიგენა ძიელია დღეს აქ. ექვს ვერ შევიტან მ. წერეთლის გულწრფელობაში, ხოლო ნათქვამის და გაგონილის გადმოცემაში შესაძლებელია სუბიექეივური გადახრები. გ. რცხილაძე ფრთხილი კაცი იყო, ძან იცოდა საერთოდ ქართველი ხალხის სულიერი განწყობილება—ჩვენი მაშინდელი

ეროვნული შეგნების სისუსტე, ძალთა განწყობილება და შესაძლებელია, ანა დიპლომატიურად, არამედ ტლანქად და ძვესედ ვასცა პასუი, ომლის ასრი არ ყოფილა სოულე-ბით რუსეთისადმი ლოიალობის დაცვა, არამედ იყო შეუძლებლობა აქტიურ გაძოსვლებისა იმ დროს. მით უფრო შესაძლებელია, რომ პირადად გ. რცხილაძე არ იზიარებდა „გერმანიის ორიენტაციას“. ყოველ შემთხვევაში მ. წერეთელმა მოისმინა გ. რცხილაძის პირადი აზრი, და არა მთელი პარტიის შეხედულება და მას არც იმის უფლება აქვს, თავის მკითხველს ისე აფიქრებინოს, რომ თითქოს ს.-ფედერალისტები რუსეთის და მისი მთლიანობის დამცველნი იყვნენ და საქართველოს განთავისუფლების წინააღმდეგნი, რაიც სიმართლეს ოდნავად არ შეეფერება. მ. წერეთელმა კარგად უნდა იცოდეს, რომ სწორედ ს.-ფედერალისტები იყვნენ ყველაზე მეტად ანტი-რუსული პოლიტიკის დამცველნი...

მ. წერეთელი თავის წერილს ასეთი მწარე სიტყვებით ათავებს განსვენებული გ. შაიბლის ძიძართ: „ცილისწამებიონდა თრევის საგასი ძენც ბევრჯელ ყოფილხარ, ძაგრამ უცხოთაგან, და გაძარჯვებული გაძოსულხარ ბრძოლიდან. ხოლო მე ბედმა მარგუნა ცილისწამება და თრევა ჩემ ძმათა მიერვე და უდიდესი საძსალა მასვაო“. ეს სიტყვები რომ წავიკითხე, შევიცოდე დამწერი და გული მეტკინა მისათვის. თანაც ვსთქვი: ეს რომ თავში გახსენებოდა ავტორს და ეგრძნო, ალბად არ დასწერდა, რაც დასწერა, ადამიანებზე, რომლებიც ცივ სამარეებში განისვენებენ და იმის საშუალებაც არა აქვთ, რომ ხმა ამოიღონ და თავი იმართლონ.

ს. ფ.